

562
Մ. ԳԱՄԴԱՐՅԱՆ

ԱՅԲԲԵՆԱՐԱՆ

ՅԵԿ

ԱՌԱՋԻՆ ԸՆԹԵՐՑԱՐԱՆ

ՄԵԾԱՀԱՍԱԿՆԵՐԻ ԴՊՐՈԿՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

Մո Ալմուշյան

421.99-8
Գ-31
ՊԵՏՏՐԱՏ

1936

ՅԵՐԵՎԱՆ

8035

04 MAY 2010

Հաստատված է ՀՊՈՀ Լուսավորության Ժողովրդական Կոմիսարիատի կողմից

491.99-8

Մ. ԳԱՍՊԱՐՅԱՆ

Գ-38

ԱՅԲԲԵՆԱՐԱՆ
Յ Ե Վ
ԱՌԱՋԻՆ ԸՆԹԵՐՑԱՐԱՆ

ՄԵԾԱՀԱՍԱԿՆԵՐԻ ԴՊՐՈՑՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

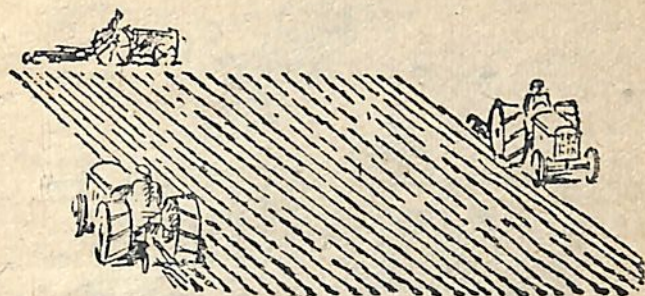
ՅԵՐԲՈՐԴ ՎԵՐԱՄՇԱԿՎԱԾ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ՊԵՏԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ
ՅԵՐԵՎԱՆ 1936

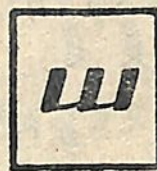
14 MAR 2013

926
31

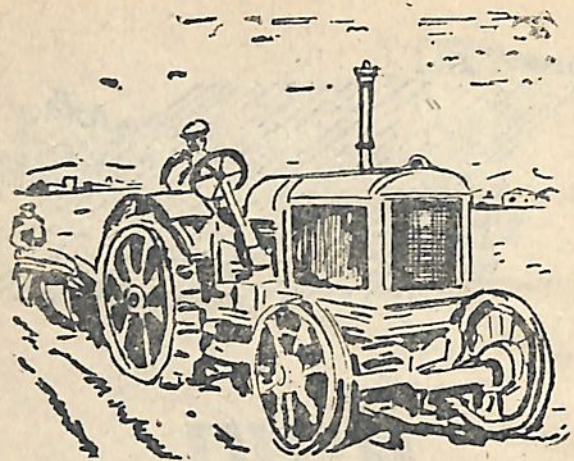
վար

վար

ւււ աււ վւ շւ ր

վար վ ա ր

վարի

վա · րի ի

վարի

ւ ի ի ի

վարի ի

գարի

գա-րի գա գ

գարի

վար

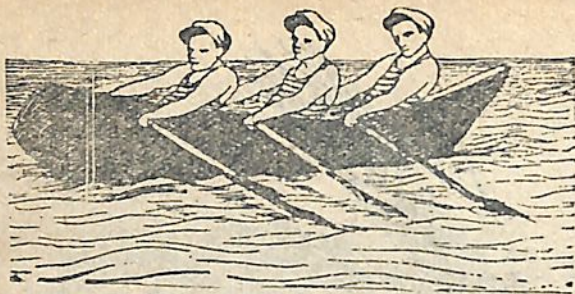
գարի

վարի

արի

օ ի ~ գ գ ի ի

գարի գ

նաւ

ն ա վ

նաւ

նաւ | նաւ | արի
 նա | գաւ | արա
 և Ն և ն ն գ գ
 նաւ ն

ուրուր

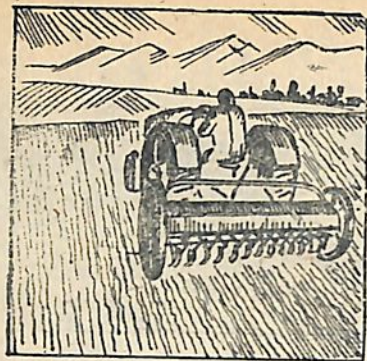
ու-րուր

ուրուր Ունան

ուրուր | վանի | ունի
 ուր | գինի | ունին

ու ու ուրուր ու
 Ու Ու Ունան Ու

ցանի՛

ցա-նի՛ ցա ց

Ունան, վարի ու ցանի:
Ցանի գարի:

Ունան | Իվան | ցանի
Անան | Ավան | Նինա

ւ յ յ յ յ յ յ յ յ

Ունան, ցանի: յ

Մանի գարի: յ

ցորեն

ցո-րեն

ցո ո րեն ե

— Գեղս, են նոր ցորեն ե:
— Են նոր ցորեն ե, Այս:
— Գարուն ե, Որի, արի:
Արի ու ցորեն ցանի:

ւ յ ո յ յ ո յ ե յ ե

Են նոր ցորեն ե.

Որի, արի ու ցորեն ցանի:

ա Ն ն Ն Ն Ն Ն
 վ շ շ շ շ շ
 ք ք ք ք ք ք
 գ գ օ օ գ գ
 ն ն ե ե ն ն
 օ օ | օ օ | ռ ռ
 ն ն | ն ն | ն ն
 Ն Ն Ն Ն Ն

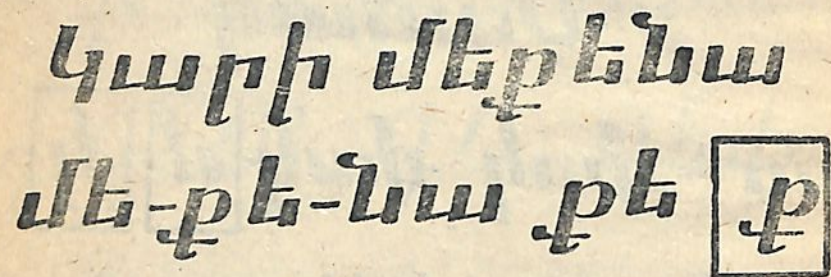

Նամակ

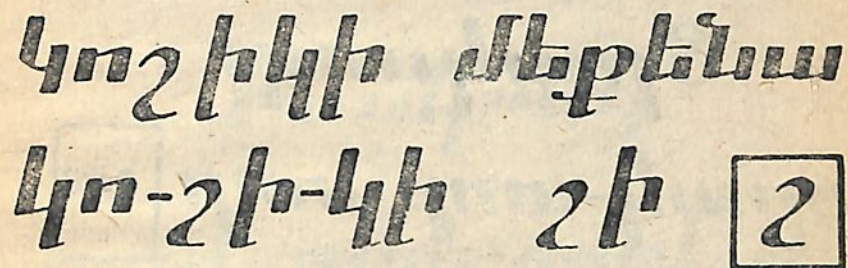
Նա - մակ մակ մ կ

- Մարտ, ռը և կամոն:
- կամոն մի նամակ ունի:
- կարեն, նոր նամակ և:
- Նոր նամակ և, նոր նամակ:

Ն Ն Ն Ն Ն Ն
 կ կ կ կ կ կ
 կ կ կ կ կ կ
 կ կ կ կ կ կ

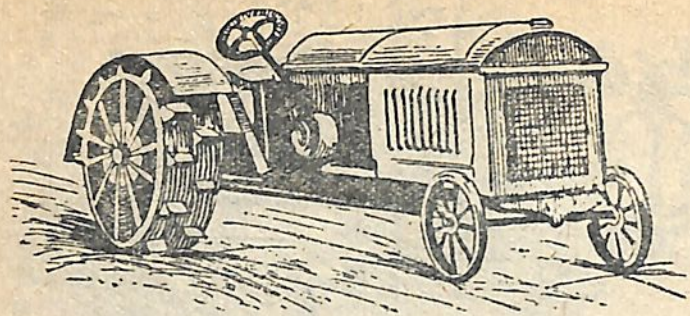

- Քանան, քանի՞ մեքենա կա:
— Վեց մեքենա:
— Քանան, ըստ մեքենան մաքրուր ե:
— Կաքավիկ, արի, կար արա, վոր Կարոն հոր մեքենան մաքրի:
Կարոն տաք-տաք մաքրում ե մեքենան:

[illegible]

Շալոն կոշիկ ե կարում:
 Շուշոն կոշիկ ե կարում:
 Շալոն մի ուրում մի կոշիկ ե կարում:
 Շուշոն մի ուրում վեց կոշիկ ե կարում:
 Շալո՛, մենակ մի կարի:
 Մեքենան շուտ ե կարում:

շ շ կոշիկ և ~ I Iռշո
Iռշոն վեց կոշիկ է կարում:

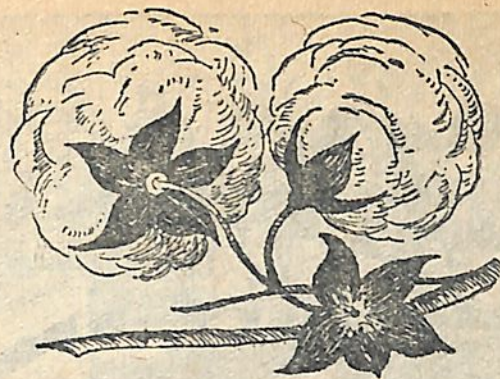
Տրակտոր

տրակ-տոր տոր տ

Մենք տրակտոր ու շատ ուրիշ մեքենաներ ունենք: Տրակտորով շուտ ու շատ են վարում:

գար-նա-նա-մուտ աշ-նա-նա-մուտ
գար-նա-նա-վար աշ-նա-նա-վար
գար-նա-նա-ցան աշ-նա-նա-ցան

ւ յ շ տ տ տրակտոր
շ լ շ տ տ տիրան

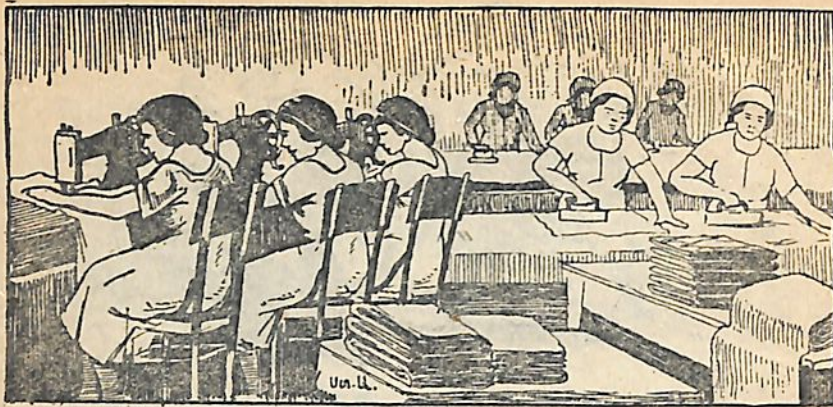
Բամբակ

բամ-բակ բամ բ

Բամ-բա-կա-շա-տում բամ-բա-կա-ցան է: Բամ-բա-կա-շա-տում շա-բա-ցա-նով բամ-բակ են ցա-նում: Ես տա-րի բամ-բա-կա-հա-վա-քին բամ-բա-կի բեր-րի բերք կու-նե-նան:

բակ բանակ բացակա
բուկ բութի բարեկեցիկ
բիբ բերան բանիմաց

խ բ բամբակ յ շ ք քախ
դաշտում բամբակ են ցանում:

Կարի արտել
ար - տել տել L

Լեւոն ու Սմալիան կարի արտելում
կարել են վերարկու ու շալվար: Արտելում
կարի մեքենան շատ է կարում, շուտ է
կարում, լավ է կարում:

Մարոն մենակ ե կար անում: Նա մեկ
վերարկուն կարում ե վեց որում: Արտելում
լենան մեկ վերարկուն կարում ե մեկ որում:

t t t n p L L L k f n n
 L k h m n t p u f k h u p n n s.

Սոփորի՛ր,
սոփորի՛ր,
սոփորի՛ր:

սո-վո-րիւր սո ս

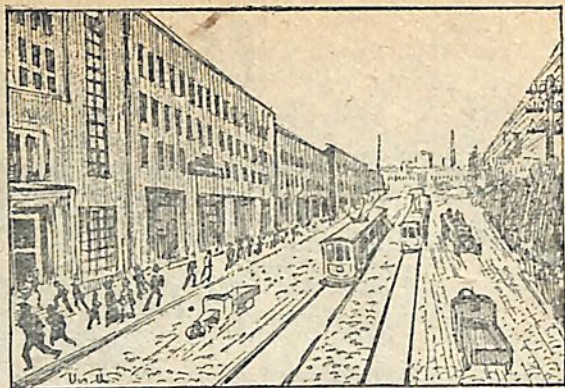
Լենինը ասել է՝ սովորիր, սովորիր, սովորիր: Բանվոր, սովորիր:

ստւ	ստում	ստ-սում-նա-րան
ստը	Սարո	սա-նա-տո-րի-ա
սար	Մոսի	սա-նի-տար

i i u unzu 2l U Unu

Հենրեն ասե՛լ է՝ սոսորի՛ր,
սոսորի՛ր, սոսորի՛ր: — — —

Քաղաք

քա-ղաք ղաք ղ

Հովհանն ուղարկեցին քաղաք, փոր շար-
քացան մեքենան սարքել տա: Նա գնաց
բանվոր Գեղամի մոտ: Մեկտեղ մեքենան
տարան արտել:

Արտելում մեքենան միորում սարքեցին:
Հովհանն ասաց.

—Շատ լավ եք սարքել: Կասես բոլորո-
վին նոր մեքենա լինի:

ւղղ քաղաք ՂՂ Ղ Ղուկաս

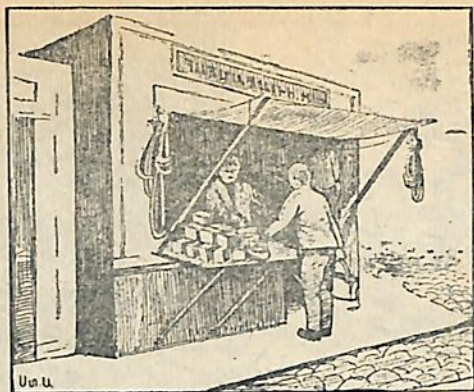
Գեղարտի աղումբը

ա-կում-բը բը բ

Գեղարտը լավ աղումբ ունի: Աղումբում
կան Լենինի, Ստալինի, Մոլոտովի, Կալի-
նինի, Վորոշիլովի նկարները:

Աղումբավար ընկեր Արմենակը ամեն
որ գրքերից ու լրագրերից ընտրում է լավ
կտորներ ու եղ ընտիր կտորները կարդում է
աղումբում:

բ բ բնկեր լ լ բ
բնկեր Արմենակը գիրք է ընտրում:

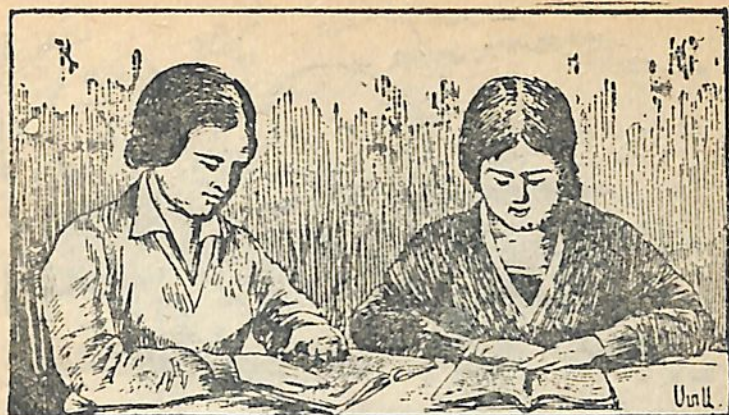
Կրպակ

Կրր-պակ պակ պ

Պետին կրպակից գնեց տաս մետր կտավ,
պարան ու մի քանի կիլո սապոն: Բերեց
տուն:

- Պապն, կտավ բերիր:
- Բերել եմ:
- Հավ, ամուր կտոր ե:
- Ամուր ե, բամբակից ե:
- Լենինականի կտավից ե:
- Այո, Լենինականի կտավից:

պ պ պանիր ՆՆ Ս Սերի
մկնենի մՈՍՍՈ-ի շարժերը

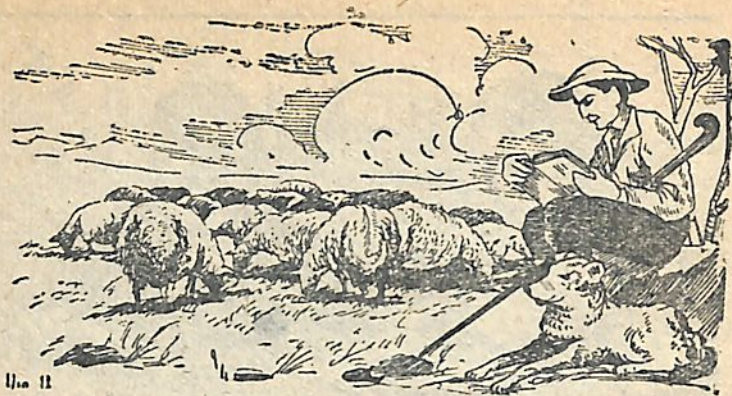
Դաս են սովորում

դա-սա-րան դա դ

Դանիելն ու Աննան դաս են պատրաս-
տում: Նրանք միասին դպրոց են գնում:
Ամեն ոք դասարանում դաս են սովորում:

Սարոն բանվոր Լեվոնին ասում ե. «Լե-
վոն, դաս ունես, արի ու սովորիր, սովորիր,
վոր ուսում ունենաս»:

ւյ~դ դպրոց Ղ~Պ Պանիել
Պանիելն ու Նինան միա-
սին դպրոց են գնում:

Հովիվը դաշտում գիրք է կարդում

հո-վի-վը հո հ

Հովիվ Հուսիկը կարդալ-գրել սովորեց:

Հինգ ամիս հետո նա արդեն լրագիր էր կարդում: Լրագիրը վերցնում էր հետը, հանգի առնում հանդում, հետեւում հոտին ու կարդում: Հեշտ գրքեր էլ էր կարդում: Կարդում էր դանդաղ ու հասկանում էր:

1 ի հ հովիվ 1 ի հ համո

հովիվ համոն գրագիր է:

նա միշտ գիրք է կարդում:

Մանածի ու գործվածքի գործարաններ

գոր-ծա-րան ծա ծ

Լենինականի մանածի ու գործվածքի գործարանները մեծ են:

Գործարաններում մեծ-մեծ մեքենաներ կան: Որ-որի վրա գործարաններն ավելի մեծանում են:

Եանում են շատ բանվորներ ու բանվորուհիներ. նրանք բամբակեց մանում ու ապա գործում են կտավ:

1 ծ ծաղկալույ 1 ծ ծալուր

Ստախանով

Ստախանով խախ

- Խորեն, ով է Ստախանովը:
- Ստախանովը Դոնբասի շախտերում աշխատող բանվոր է: Ստախանովից որինակ են վերցնում ԽՍՀՄ-ի աշխատավորները:
- Քո բրիգադը ստախանովակա՞ն է:
- Իհարկէ: Մեր բրիգադի անդամները աշխատում են Ստախանովի պես:

խւ իւ խոր խւ իւ խորեն
խորովր սրախանովական է:

Կոլեկտիվի վոչխարները վոչ-խար վոչ շ

Ես տարի կոլեկտիվի խոտը շատ եր: Վո-
րոշեցին վոչխար ունենալ:

Ընկեր Սաչիկին ուղարկեցին վոչխար
գնելու:

Տասնչորս որից հետո Սաչիկը քսանչորս
վոչխար բերեց:

— Ո՞վ է պահելու վոչխարները: Նրանց
լավ պետք է խնամել:

— Իհարկէ Չիչակը. վոչխար պահելը
հեշտ բան չէ. նրանք շուտ են հիվանդանում:

Չիչակը լավ կպահի: Նա վոչխար շատ է
պահել:

չ չիր շ շ Չիչակ
չովիվ Չիչակը կոլեկտիվի
վոչխարները լավ է պահում: 25

Մանկապարտեզ

պարտեզ տեղ Գ

Մանածի գործարանին կից մանկապարտեզ բացեցին:

Բանվորներն իրենց զավակներին ուղարկում են մանկապարտեզ:

— Ընկեր Զարուհի, Զորիկդ գո՞հ ե մանկապարտեզից, — ասում ե գործարկումի նախագահ Զավենը:

— Ինչպե՞ս չե, — պատասխանում ե Զարուհին, — մեր գործարանի մանկապարտեզը շատ լավն ե: Զարիկն ուզում ե միշտ մանկապարտիզում լինել:

Ի՞նչ պարտեզ Զ. Զարիկ
Զորիկը մանկապարտեզ ե գնում:

Պատի թերթ

Մեր կոլեկտիվը պատի թերթ ունի:

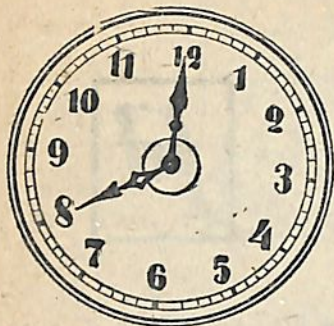
Հոգվածները թերթում մեծ մասամբ գրում են բանվորները:

Գրում են գործարանի, աղումբի, գործարկումի մասին:

Թերթի № 8-ում թաթուլը աղումբի մասին ե գրել, թաթիկը՝ իրենց ցեխի աշխատանքների մասին, իսկ Թորոսը՝ թատրոնի մասին:

Նկարներն ել Թորգոմն ու Մաթիկն են արել:

Ի՞նչ թերթ Դ. Դարսու
Քանվորներ, թղթակցեցե՛ք կոլեկտիվի պարի թերթին:

Ժամի ութն է

Ժամի ութն է: Բանվորները ժիր-ժիր շարժվում են դեպի գործարան:

Աշխատանքի ժամ է: Անցնում են իրենց տեղերն աշխատելու:

Ցարի ու զաշնակների ժամանակ բանվորն աշխատում էր 12 ժամ, ել ավելի: Հիմա բանվորը աշխատում է 8 ժամ, տեղ-տեղ՝ 7 ու 6 ժամ:

Ժ Ժ Ժողով Ժ Ժ Ժորժիկ

Նշխարանի ժամանակ աշխարհի-
հանգստի ժամանակ հանգստացիր.
Ժողովներին միշտ գնա:

Նոյեմբերի 29-ը

Դաշնակների ժամանակ Հայաստանը վատ որեր եր ապրում:

Ալան-թալանը, սովը քայքայել է յին յերկիրը:

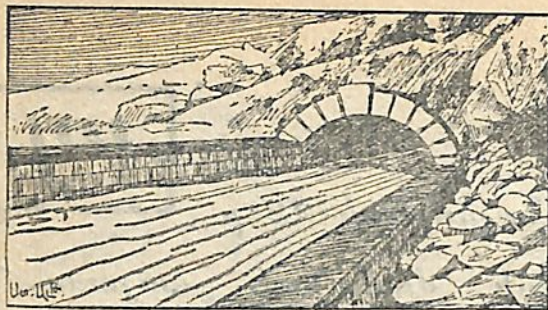
Կամուսիտական կուսակցության դեկավաությամբ, բանվորներն ու գյուղացիներն ապստամբեցին՝ Հայաստանը մաքրեցին խմբապետներից ու բուրժուաններից:

Հայաստանը խորհրդայնացավ:

Խորհրդային Հայաստանում սկսվեց շինարար աշխատանքը: Կառուցվում են ելեկտրական կայաններ, գործարաններ: Գյուղացիները կուլեկտիվ տնտեսություններում ապրում են յերջանիկ, ունեվոր կյանքով: Մենք սոցիալիզմ ենք կառուցում:

յ եյ եյ երկիր յ յ յերեման

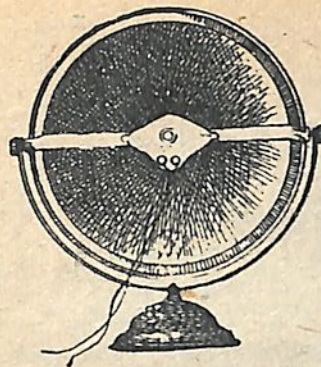
Հայաստանը խորհրդայնացավ
1920 թվի նոյեմբերի 29-ին:

Շիրակի ջրանցքը

Առաջ Հայաստանում ջրանցքներ չկային։
 Զրովի հողերը քիչ էյին։ Մեր յերկրի ջու-
 րը քիչ էյին ոգտադործում հողերը ջրելու
 համար։ Խորհրդային իշխանությունը ջրովի
 հողերի տարածությունը շատացրեց։ Առա-
 ջին հերթին շինեցին Լենինի անվան Շիրակի
 ջրանցքը։ Ապա շինեցին Ստալինի անվան
 ջրանցքը, Սարգսյանի, Շահումյանի և այլ
 ջրանցքներ։ Այդ ջրանցքները Հայաստանի
 լերկ աղուտները վերածել են այգիների ու
 բամբակի դաշտերի։

Եւ զ գինգ (՝) Զ Զագուռ
 Զագուռում կա կրի գործարան։

Ռադիո

Գյուղի աղուժքում ռադիո դրին։
 Ժամի 11-ին աղուժքը լիքն էր մարդ-
 կանցով։

— Զարմանալի բան է,—ասում էր Ռու-
 բենը,—ո՞վ էր տեսել, փոր առանց թելի հե-
 ռախոս լինի։

Բոլորն ուրախացան, յերբ հանկարծ
 պարզ լավեց Ֆերեվանից խոսող հրամանա-
 տարի զրույցը՝ ռազմական հարցերի մասին։

Պառավ Ռեբեկան գլուխը մոտեցրել էր
 ռադիո-ապարատին, կարծես թե ուզում էր
 խոսողին տեսնել։

12. Ռադիո 11 Ռ. Ռուբեն

Ռադիոն հիմա շար է փարսաված։

Քանի որ ներքից շարերն իրենց
 փանր ռադիո ունեն։

Փանոսի յեղբայրը ծառայում էր Կարճ միր բանակում: Նա նամակ պետք է գրեր յեղբորը, բայց գրել-կարդալ չգիտեր:

Մի շաբաթից հետո միայն մի աշակերտ գր-րեց Փանոսի նամակը: Փանոսը նամակը փակեց ծրարում ու Փարբի գյուղից Աշտարակ գնաց:

— Ընկեր, գցիր փոստ-աբլիղը, — ասաց փարիչը. բայց նկատելով, վոր հասցեն չէր գրված, ասաց.

— Հասցեն գրիր:

— Գրել չգիտեմ, — ասաց Փանոսը:

— Ասա յես գրեմ:

— Յերևան...

— Հետո:

— Ձեմ հիշում. նրա նամակը հետո չի:

— Այո, գնան գյուղ, հասցեն գրել տուր,

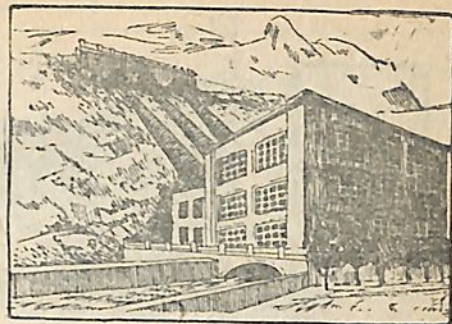
նոր ուղարկիր:

Փանոսը շատ էր հուզված: Վորոշեց, ինչպես լինի գրագիտություն սովորել:

1/2 փ փոստ 2/2 փ փանոս

փոստ-հեռագրասրանը կարելի չէ

բաժանորդագրվել բերքերին:

Ձորագետի ձորերում

Սխորժալար ձայնիդ մատաղ,
Ձորագետի ուրախ դիզեր,
զվարթ ձայնիցդ ուրախանում,
ձայն եմ տալիս ահա յես ել:

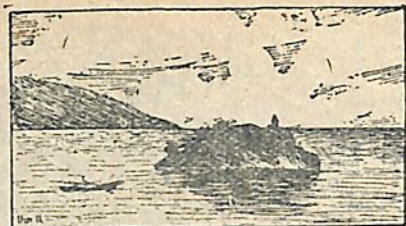
Յերկայնածիդ այս ձորերում
հովվի շվին էր շրնկշրնկում,
հիմա ձայնեդ քո շչակն է
այս ձորերում ձայն արձակում:

3 չ չոր 2 2 Ձորագետ

Ձորագետի ելեկրասկան կայանը

Ձորագետը եներգիա չէ փայլա

Նկատվերդու պղնձի կոմբինատին:

Սեփանա լիճը

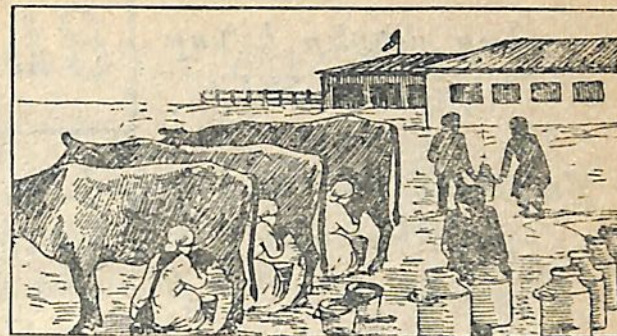
Սեփանա լիճը գեղեցկության մի իսկահան հրաշալիք է:

Մենք ճանապարհվում եյինք շոգենավով, վոր ճոճվում եր ծովի թեթեւ ալեկոծումից:

Մոտենում ենք Սեփանա կղզուն: Վորքան անձանաչելի յե դառել կղզին: Մի ժամանակ այդտեղ ճգնում եյին ճգնավորները, իսկ այժմ այդտեղ ամռանը հանգստանում են մեր աշխատավորները:

Սեփանա լիճը հայտնի յե իշխան ձկով: Ճաշին մեզ հյուրասիրեցին իշխան ձկով, վորը մենք կերանք մեծ հաճույքով:

Լ Ե Խաւանչ Դ Զ Զանեքիյան
Յոնիում եր նստի Սեփանա լիճում:

Փ ե ր մ ա

Մեր կուլանտեսության ֆերման գտնվում է Արթիկ-տուֆի մոտ: Փերմայի լավագույն կթվորներն են Ֆլորան ու Սաֆարը: Լավ աշխատանքի համար Ֆլորային նվիրել են մի պատեֆոն, իսկ Սաֆարին եքսկուրսիայեն ուղարկել Թիֆլիս:

Դ Տ Ֆ Ֆուրգոն ֆ ֆրունչե
ֆլորան ու Սաֆարը ֆուրգոնով
ֆերմայից Ներքիկ-փոֆ գնացին:

Նոր շենքեր և նոր
զործարաններ

Յեւ, և

Քանաքեռ տանող խճուղով բարձրանում
նք վեր: Մեր առաջ ե քաղաքի ամբողջ
որ շինարարությունը՝ թաղված այգիների
եջ:

Շարան-շարան, իրար յետևից ընկած
ն նոր շենքեր:

Ահա բնակչինկոտպի նոր թաղամասը,
յն կողմն ել՝ համալսարանի թաղը: Ամեն
ողմ շենքեր են բարձրացել, բոլորն ել չորս
նոգ հարկանի:

Հեռվում յերևում են ելի նոր թաղա-
մասեր՝ բարձր, նոր շենքերով: Ավելի հեռ-
ում, յերկաթուղու կայարանի մոտ, յերե-
ում են Կարբիզի, Մեխանիկական, Ձեթ-
հառի, Կոնսերվի զործարանները, Կաու-
ուկչիներ և այլն:

և և նաև Յեւ Յեւգիւնե

Յերեւանի գիգամարներն են
Քանախեռ շինք և Կաուչուկ շինք:

ՍՅՐՈՒԲԵՆ

Սա Բր Գղ Դղ Եե Զղ

Նա Ջր Ղգ Պղ Կե Զւ

Ըր Թթ ԺԺ Իի Լլ Խխ

Քք Պք ԺԺ Իի Լլ Խխ

Ծծ Կկ Նն Զզ Ղղ Յծ

ԺԺ Կկ Դդ Զզ Ղղ Յծ

Մմ Յյ Նն Շշ Ոո Ուու

մմ Յյ Նն Շշ Ոո Ուու

Զզ Պպ Զզ Ոո Սս Վվ

Զզ Պպ Զզ Ոո Սս Վվ

Տտ Րր Յց Փփ Քք Ֆֆ

Մր Որ Մյ Կի Քի Ֆֆ

Յեւ և Յեւ և

ԱՌԱՋԻՆ ԸՆԹԵՐՑԱՐԱՆ

1. ՀԵՐՈՍՈՒՀԻՆ

Կոմունայի վերջին որն եր:

Հերոս կոմունարները, կարմիր դրոշակները
պարզած, կանգնած եյին բարիկադների վրա:

Այդ ժամանակ վազելով մոտեցավ նրանց մի
փոքրիկ աղջիկ:

— Յես յեկել եմ ձեզ ոգնելու,— ասաց նա:

— Գնա, սա ամենայն տանգավոր դիրքն է,— պա-
տասխանեցին աղջկան:

— Վոչ, յես յեկել եմ ձեզ ոգնելու և պիտի
ոգնեմ...

Վերջին րոպեներն էյին:

Լսվեց մի փորոտ, և ամեն ինչ լռեց:

Կոմունան ընկավ...

Բայց զեռ յերկար տարիներ հիշվում էյին
այն կարմիր բարիկադը և այն հերոսուհի աղջիկը,
փոր յեկել եր կոմունարներին ոգնելու...

ԲԱՌԵՐԻ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹՅՈՒՆ

Բարիկադ—փողոցում արհեստական արդելք, պատնեշ թըշ-
նամու դեմ կռվելու համար (գլխավորապես հեղափոխության
ժամանակ):

Վորոս—ուժեղ ձայն, ամպի գոռոցը:

2 ԿԻՍՍՏ ՏՈՒՆԸ

1

Այդ այն ժամանակ եր, յերբ ամեն ինչ շարժ-
վեց: Բոլոր փակ բերանները բացվեցին: Յերկիրը
լցվեց նոր աղմուկով:

Սարգիսը քաղաքից վերադարձավ գյուղ: Նա
վողկորված հայտարարեց գյուղում:

— Ել հարուստ-աղքատ չկա: Սրանից հետո բո-
լորս մեկ ենք: Ու պատմում եր գյուղացիներին
քաղաքի բաներից:

Նոր մտքերով յեկան շուտով և ուրիշները: Ու
ամբողջ գյուղը դրդաց նոր խոսքերով:

Այդ որերին եր ահա, յերբ Սարգիսն սկսեց
շինել իր նոր տունը: Նա բարձրացրեց պատերը,
բայց չկարողացավ վերջացնել տունը:

2

Անցել եր այդ ժամանակը: Կյանքը նորից
նախկին հունն եր մաեր: Գյուղի հին տները
դարձյալ գլուխ բարձրացրին: Վաշխառու Սանդ-
րոն ու կուլակ Մարտիրոսը նորից իրենց դիրքերը
գրավեցին:

Սարգիսը գլուխը կախ, տխուր անցնում եր:

— Սարգիս, կարելի չե փող ե հարկավոր. արբի
տամ, տունդ վերջացրու,— ասում եր Սանդրոն և
հեգնորեն ժպտում:

Հաստափոր Մարտիրոսն ել մյուս կողմից եր
ձեռք առնում:

—Սարգիս, բա ասում եյիր՝ ել հարուստ աղ-
ստ չկան: Բա ինչո՞ւ ատենդ չես շինում. ախր կի-
ստ ե մնացել:

—Ամբողջ աշխարհի տունն ե կիսատ մնացել.
Կնակ իմը հո չի: Սպասեք, տունը վերջացնելու
սմանակն ել կգա:

ԲԱՌԵՐԻ ԲԱՅԱՏՐՈՒԹՅՈՒՆ

Հուն—դետի փոսը, փորով ջուրն ե հոսում:

Վաւխառու—այն մարդը, փոր փողը շատ բարձր տեղում
խոխ տալիս:

Հեզնեկ—վրան ծիծաղել:

3. ԲՈՒԴՅՈՒՆ ՅԵՎ ՍՊԻՏԱԿՆԵՐԸ

Այնպես պատահեց, փոր Բուդյոնին մի գյուղ
ոնելիս՝ դեմ առ դեմ հանդիպեց սպիտակներին.
Աստիել անհնար եր. սպիտակները կկրակեյին
տեղից՝ կսպանեյին:

Բուդյոնին մտածեց.—կորած ենք, յեթե հնա-
սգետ չլինենք, ու նայեց իր հետ ծուղակն ըն-
ած ընկերոջ դեմքին:

Սպիտակները կարծեցին, փոր իրենցից են,
իսկն անծանոթ: Ապա մի քիչ շփոթվեցին: Բու-
յոնու ձին նման եր կարմիր բանակայինների
յեղին: Պոչը խուզած եր:

—Ես ի՞նչ ե, ձիդ նման ե Բուդյոնու զինվոր-
ւորի...

—Այո,—ընդհատեց Բուդյոնին. սա յես խել
ե կարմիրներից:

Սպիտակները հալատացին, առանց մտածելու,
որ հետները խոսում ե ինքը՝ Բուդյոնին:

—Դե, ներս յեկեք, ընթրենք,—հրավիրեց/
նրանց:

Բուդյոնին ընկերոջ հետ ներս մտավ. ընթր/
քի ժամանակ սպիտակները գովում եյին իրե-
զուխը:

—Բուդյոնու ճանաչում ենք. ձին ել ե ծս
նոթ: Վոր հանդիպենք՝ վողջ-վողջ կբռնենք:

Յես ել եմ ճանաչում,—ասում ե Բուդյոնին,
մի անգամ ուզում եյի գերի վերցնել, միայն ձե-
քիցս դուրս պրծավ:

Բուդյոնին և ընկերը բաղ դուրս յեկան: Վ/
փոք չկար: Թռան ձիերին ու անհայտացան:

Այս հանդիպումը դուր չանցավ. նա վերցր/
մի վաշտ ու հարձակվեց գյուղի վրա, փորտեղ ք/
առաջ ընթրում եր սպիտակների հետ:

Սպիտակները դիմադրեցին, բայց դուր. Բու-
յոնին բոլորին գերի վերցրեց:

ԲԱՌԵՐԻ ԲԱՅԱՏՐՈՒԹՅՈՒՆ

Սպիտակներ—հին հասարակարգի կողմնակիցները Ռուսո
տանում քաղաքացիական կռիւների ժամանակ, նրանց կազմ
բանակը կոչվում եր Սպիտակ բանակ:

Մուղակ—թակարդ:

4. ՔՍԱՆՎԵՅԻ ՅԵՐԳԸ

«Մենք կմեռնենք,

Բայց Կոմունան

Վողջ կմնա

Հավիտյան»:

Այսպես ասին

Քսանվեցը

Դահլճներին
Այն վարձկան:
Այժմ հազար-
Հազար անիւ
Գործարանում
Դղրղում,
Հազար-հազար
Տրակտորներ
Մեր դաշտերում

Հռնդում,
Քսանվեցի
Յերգն են յերգում,
Վերջին խոսքը
Սնդադար.
«Նրանք մեռան,
Բայց Կոմունան
Վողջ կմնա
Հավիտյան»:

ԲՍՈՆՐԻ ԲՍՅՍՏՐՈՒԹՅՈՒՆ

Դահլճն—մահապարտին սպանող, գլխատող:
Հռնդալ—ուժեղ ձայն հանել:
Հավիտյան—անվերջ, մշտական:
Քսանվեցը—Բաքվի Քսանվեց կոմիտարները:

5. ՅԵՐԿՈՒ ՄԵՔԵՆԱ

1

Այս դեպքը պատահեց Ամերիկայում. բանվոր
Սմիթը տուն յեկավ դժգոհ:

—Ի՞նչ ե պատահել, հայրիկ,—հարցրեց վոր-
դին:

—Գործարանում նոր մեքենա բերին. նա իմ
գործն ե անելու, պտուտակներ ե կտրելու:

—Ել ինչո՞ւ յես դժգոհում, չե՞ վոր դու ինքդ
եյիր ասում, վոր աշխատանքդ ծանր ե:

—Սռաջ ծանր եր, իսկ այժմ վոչ մի աշխա-
տանք չեմ ունենալու: Գործարանատերը դուրս ե
շարտում յերկու հարյուր բանվոր: Նրան շատ
ձեռնտու յե մեր փոխարեն մեքենաներ բանեց-
նել. մեքենան արագ ե աշխատում, եժան գործ ե
տալիս, մեքենան չի դժգոհում, այլ հլու հպատակ
ե տերերին: Այժմ մենք քաղցած ենք մնալու:

2

Իսկ ԽՍՀՄ-ի քաղաքներից մեկում կոմյերի-
տական բանվոր Կիմն ուրախ-ուրախ տուն յեկավ
ու հայտնեց.

—Նոր մեքենա բերին. նա շատ ավելի լավ ե
կտրում պտուտակները, քան թե ձեռքի աշխա-
տանքը. յերկու հարյուր բանվոր ազատվում են.
Ինձ փոխադրեցին ուրիշ աշխատանքի:

—Իսկ մյուսներին հեռացնո՞ւմ են, ի՞նչ ե,—
հարցրեց մայրը:

—Ինչպե՞ս...ինչո՞ւ հեռացնեն. մեր յերկրում

ամեն մի ձեռք անհրաժեշտ է: Ով մի գործից
դուրս է գալիս, մի ուրիշ աշխատանքի յե անց-
նում:

ԲԱՌԵՐԻ ԲԱՅԱՏՐՈՒԹՅՈՒՆ

Պետեակ—աղոսածև և լուրրապառլա յերկաթի կտոր:
ԽՍՀՄ—Խորհրդային Սոցիալիստական Հանրապետութիւն-
ներ Միութիւն:

6. ԻՆՏԵՐՆԱՅԻՈՆԱԼ

Յեղի՛ր, ում կյանքը անիծել է,
Ով ճորտ է, մերկ է և սարուկ:
Արդեն վառվում են մեր սրտերը,
Արդեն կռվի յենք մենք ձգտում:

Այս հին աշխարհը կփորենք մենք
Մինչև հիմքերը և հետո
Մեր նոր աշխարհը կշինենք մենք,
Ուր վոչ սարուկ կա, վոչ գժգոհ:

Սա յե վերջին կռիվը
Յե՛վ պայքարը մեր մեծ,
Ինտերնացիոնալը
Աշխարհը կփրկէ:

ԲԱՌԵՐԻ ԲԱՅԱՏՐՈՒԹՅՈՒՆ

Ինտերնացիոնալ—բանվորների միջազգային միութիւն:
Պայքար—կռիվ:

Շ. ԼԵՆԻՆԻ ՄԱՀԸ

1

1924 թվի հունվարի վերջին Մոսկվայում
պետք է կայանար Խորհուրդների համառուսական
XI համագումարը: Հունվարի 22-ին առավոտյան
համագումարի նախագահ ընկ. Կալինինը ժողովը
բանալով ասաց:

«Ընկերներ, խնդրում եմ վոտքի կանգներ
Յես ձեզ պետք է մի ծանր լուր հայտնեմ: Վյա-
զիմիր Իլյիչի առողջութիւնը վերջին ժամանակ-

ներս բավականին դեպի լափն եր գնում: Բայց
յերեկ կաթված ստացավ Վլադիմիր Իլյիչը և մե-
ռավ:

«Ընկերներ, այժմ ասելու բան չունեմ... Յես
կարծում եմ՝ մեր առաջ դրված ամենագլխավոր
և հիմնական խնդիրն է պահպանել այն նվաճում-
ները, վորոնց գլխավոր ստեղծողը Վլադիմիր Իլ-
յիչն էր»:

2

Մի ընդհանուր հառաչ դուրս թռավ... Ամեն
ինչ քարացավ... Պայծառ դահլիճը կարծես թե մըթ-
նեց... Չսպված հեկեկանքը հեռագհետե ավելի դուրս
պռռթկաց...

Հիշում եմ ընկ. Կալինինի առաջարկությունը
— Իլյիչի մահվան օրը սգի օր համարել: Նախա-
գահության հայտարարությունը, թե Իլյիչի մար-
մինն այստեղ կհասնի վաղը... Մահվան քայլերգ:

Ընդհանուր խուլ հեկեկանք... Ով վոր չի կա-
րող մարդկանց մոտ լաց լինել, վաղում, թաքնը-
վում է մի կողմնակի տեղ...

Ցրվում են... վոչ վոք վոչինչ չի խոսում, վոչ
վոք վոչինչ չի հարցնում...

ԲԱՌԵՐԻ ԲԱՅԱՏՐՈՒԹՅՈՒՆ

Կտրված—անդամալուծ լինել (պարալիչ):

Պոռքալ—դուրս պրծնել:

Հառաչ—ախ քաշել, հառաչանք, հեծեծանք:

Նվաճում—ձեռք բերած հաջողություն, առաջադիմություն:

8. ԲԱՆՏՈՒՄ

(Լենինի քրոջ պատմածից)

1895 թ. Վլադիմիր Իլյիչը բանտարկված էր
Պետերբուրգում (այժմ՝ Լենինգրադ): Իլյիչը մեկը
մյուսից ավելի սրամիտ միջոցներ էր հնարում
ընկերներին գաղտնի նամակներ գրելու: Վերա-
դարձնելով ստացած գրքերը՝ Իլյիչը վորոշ յերես-
ներին նշանակում էր տառերը կետերով: Այդ ցրը-
ված տառերը վորոշ կարգով արտագրելով՝ ընկեր-
ները կարդում էին Լենինի նամակները:

Մի ուրիշ, ավելի հետաքրքիր միջոց, վոր
ցույց էր տվել մեզ մեր մայրը, կաթով գրելն էր,
վոր աննկատելի հետքեր էր թողնում և կարդաց-
վում էր, յերբ թերթը տաքացնում էինք մոմի
կամ լամպի վրա: Իլյիչը բանտում ամեն ոք կաթ
էր ստանում: Հացի խմորից նա շինում էր ման-
րիկ թանաքամաններ և մի քանի կաթիլ կաթ ա-
ծելով մեջը՝ գրում էր գրքի տողերի արանքում.
գաղտնի գրությամբ Լենինը հայտնում էր, վոր
գրքի այսինչ յերեսին կաթնագիր նամակ է գրը-
ված: Այդ թերթերը բռնում էինք կրակի վրա,
տառերը պարզվում էին ու կարդացվում:

Թանաքամանները շատ փոքր էր շինում, վոր
չնկատվի, իսկ նեղն ընկած ժամանակ կարողանա
կուլ տալ: Չէ՞ վոր նրան հետևում էր պահակը
դռան նեղ անցքից: Իլյիչը պատմում էր, վոր մի
անհաջող օր նա վեց հատ «թանաքաման» կուլ
տվեց:

Այսպիսի միջոցներով Իլյիչը բանտում կարո-
ղացավ գրել գրքույկներ, կոչեր, գրեց նաև բան-
վորական կուսակցության ծրագիրը:

Գրեւիկ—փոքր գիրք:

Կոչ—այսպէս ըստ սովորութեան կոչի կանչող գրութեամբ, վոր
ապագայում եր առանձին թերթիկի վրա:

9. ՔՐԴԵՐԻ ԼՐԱԳԻՐ

Խրճիթ-ընթերցարանում քրդական լրագիր եր
ստացվել: Մի քանի քրդեր սեղանի շուրջը նստած,
լարված ուշադրութեամբ լսում եյին կարդացողին:
Մարութ պապն ականջները սրած՝ ուշադիր լսում
եր:

—Ես ի՞նչ լրագիր ե, վորդիս,—հարցրեց նա
մօտը նստած պիտներին:

—Քրդերի լրագիրն ե, պապի, քրդերի համար
տառեր են հնարել ու նրանց լեզվով լրագիր
տպել:

—Հէյ գիտի, հա...—հառաչեց պապը...

—Ի՞նչ ե պապի, չե՞ս հաւանում:

—Վոնց չե, ո՞ր եր թուրքին ու քրդին լրագիր
տպել: Են դադան ցարը հայ, քուրդ, թուրք և ու-
րիշ մանր ազգերի աշխատավորներին անվերջ խա-
վարի մեջ եր պահում: Նրանց համար դպրոց ել
չեր բաց անում: Հիմի հաստատ մնա Խորհրդային
խշխանութիւնը. բոլոր ազգերին ել լուսավորում
ե, բոլոր աշխատավորների աչքերը բաց ե անում,
վոր ճանաչեն իրենց դասակարգի թշնամիներին:

Ցար—ռուսական թագավորը:

Լրագիր—թերթ:

Հառաչեց—ախ քաշեց:

10. ԿՈՒՏԵՆՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆ ԱԶԱՏԱԳՐԵՑ ԿՆՈՋԸ

ՍՏԱՆԻՆ

Ի՞նչ եյին ներկայացնում կանայք առաջնե-
րում, հնում: Քանի դեռ կինն աղջիկ եր, նա այս-
պէս ասած ամենավերջինն եր համարվում աշխա-

տավորներին մեջ: Նա աշխատում էր հոր համար, աշխատում էր առանց ձեռքերը ծալելու, և հայրը նրան դեռ հանդիմանում էլ էր. «Յես քեզ կերակրում եմ»: Յերբ նա ամուսնացած էին էր դառնում, նա աշխատում էր ամուսնու համար, աշխատում էր այնպես, ինչպես նրան ստիպում էր աշխատել իր ամուսինը, և ամուսինը նույնպես հանդիմանում էր նրան. «Յես քեզ կերակրում եմ»: Կինը գյուղում վերջինն էր աշխատավորների մեջ: Հասկանալի չէ, Վոր այսպիսի պայմաններում գեղջկուհի կանանց մեջ աշխատանքի հերոսուհիներ չեյին կարող յերևան գալ: Այն ժամանակ աշխատանքը կնոջ համար անեծք էր համարվում, և նա ամեն կերպ խուսափում էր աշխատանքից:

Միայն կոլտնտեսային կյանքը կարողացավ աշխատանքը հարգանքի արժանի գործ դարձնել: Միայն այդ կյանքը կարողացավ իսկական հերոսուհի կանայք ծնել գյուղում: Միայն կոլտնտեսային կյանքը կարողացավ վոչնչացնել անհավասարությունը և կնոջը վտտքի կանգնեցնել: Սա դուք ինքներդ լավ գիտեք: Իսկ ի՞նչ է աշխուրդ: Աշխուրդի առաջ բոլորը հավասար են—թե տղամարդիկ, թե կանայք: Ով շատ աշխուրդ ստացավ, նա յեւ ավելի չէ վաստակում: Այստեղ արդեն վոչ հայրը, վոչ էլ ամուսինը կնոջ չեն կարող հանդիմանել, թե նրան կերակրում են: Այժմ կինը, յեթե նա աշխատում է և աշխուրդը ունի, նա ինքն է իր գլխի տերը:

Կոլտնտեսությունն աշխուրդով ազատագրեց կնոջը և նրան ինքնուրույն դարձրեց: Այժմ կինն

աշխատում է արդեն վոչ թե հոր համար, քանի դեռ ինքն աղջիկ է, և վոչ թե ամուսնու համար՝ յերբ ինքն ամուսնացած է, այլ ամենից առաջ իր համար է աշխատում: Այ, հենց սա յե, վոր նշանակում է գյուղացի կնոջ ազատագրում: Սա յե, վոր նշանակում է կոլտնտեսային կարգ, վորն աշխատավոր կնոջը հավասար է դարձնում ամեն մի աշխատավոր տղամարդու:

ԲԱՌԵՐԻ ԲՍՅԱՏՐՈՒԹՅՈՒՆ

Հանդիմանել—յերեսին դարկել, խիստ նկատողություն անել:

Գեղջկուհի—գյուղացի կին:

խուսափել—աշխատանքից վախչել:

Հարգանք—պատիվ:

11. ԿՈՒՏՆՏԵՍՍՅՈՒՆ ԿԱՐԳԵՐԸ ԲԱՐՁՐԱՅՐԻՆ ՆՐԱՆ

—Յե՞րբ ես գնել պատեֆոնը, Սիրո՛ւշ...

—Չեմ գնել...

—Բա՛մ...

—Նվեր են տվել լավ աշխատանքի համար:

Յե՛վ նա ժպտում է մեղմ ու հանգիստ: Հետո սկսում է պատմել իր մասին, իր տարած հաղթանակների մասին: Կոլտնտեսությունը նրան մեծ գործ է վստահել: Նա խնամում և կթում է ֆերմայի կովերից 11-ը:

Այս զարնանը նորից խոսեցին մրցության մասին: Կոլտնտեսականները վորոշեցին, վոր ամեն մի տեղական կովից 7 ցենտներ կաթ ստացվի:

Թեր՝ Սիրուշ Հակոբյանը ձեռքը պարզեց առաջ և ձայն ստացավ:

—Վոչ թե 7 ցենտներ...

—Բա վորքան...

—10 ցենտներ, վոչ պակաս...

Ժողովում առաջացավ մի խուլ աղմուկ: Բոլորը նրան ելին նայում: Կրկին հնչեց նրա ձայնը:

—Մրցման եմ կանչում Լուսիկ Գալստյանին...

—Ի՞նչ...—տեղից բարձրացավ մի կոլտնտեսուհի:

—Հա, քեզ, մրցում ես...

Կոլտնտեսուհին մտածեց մի պահ, իսկ հետո ժպտալեմ ու համարձակ ասաց.

—Մրցում եմ, քեզանից ավելի կտամ... Նրանց ծափահարեցին բոլորը: Հետո օրերն ու ամիսները գլորվեցին: Սիրուշը չեւ հեռանում կովերի, հորթերի մոտից: Գրկում, գուրգուրում եւ հորթերին, խոսում եւ կովերի հետ:

—Սմոթով չմնանք հանկարծ...

Ու յեկավ աշունը: Կովերն իջան լեռներից: Նորից մի ժողով յեղավ, ուր քննեցին աշխատանքի արդյունքները: Մի ձայն ծղրտաց անհամբեր.

—Սիրուշը կատարեց իր խոսքը...

—Կատարեց, այո...

—Վորքան ե ստացել...

—Վոչ թե յոթ, տաս, այլ 18 ցենտներ ամեն մի կովից...

Վորտացին ծափերը: Նրանք ծափահարում ելին Սիրուշ Հակոբյանին, իրենց ֆերմայի լավա-

գույն կթվորին: Ծափերն ավելի սաստկացան, յերբ հայտնեցին, վոր Սիրուշ Հակոբյանի խնամած հորթերից յուրաքանչյուրը նորմայից 70 կիլոյով ավել ե կշռում:

—Իսկ մրցակիցը...—լավեց մի ձայն:

—Նա յեւ յեա չի մնացել: Նա ամեն մի կովից ստացել ե 17 ցենտներ կաթ...

Յեւ Սիրուշ Հակոբյանի անունը թնդաց ամբողջ շրջանում: Հողբաժինը նրան գովասանքի արժանացրեց ու նվիրեց պատեֆոնը: Այժմ նա անվանի մարդ ե Մարտունու շրջանում...

Նա բարձրացել ե կյանքի հատակից, դարձել ե առաջավոր, անվանի, դպրոց ե գնում՝ գրագիտություն սովորելու: Նրան վեր բարձրացրին կոլտնտեսային կարգերը...

ԲԱՌԵՐԻ ԲՍՅԱՏՐՈՒԹՅՈՒՆ

Ֆերմա (այսեղ կարճատևստիվան ֆերմա)—կոլտնտեսու թյան կաթնամթերքների տնտեսություն:

Ցենցներ—100 կիլոգրամ:

Նորմա—որինակելի, ընդունված ճիշտ չափ:

«Գլխավորն այժմ տեխնիկային տիրապետած մարդիկն են»: «Խնամքով պահպանել յուրաքանչյուր ընդունակ ու հասկացող աշխատողի, պահպանել ու աճեցնել նրան»:

(ՍՏԱԼԻՆ)

12. ՅԵԿ, ԳԱՐՆԱՆ ԱՆՁՐԵՎ

Յեկ գարնան անձրև, թափվիր հորդառատ
Ցրտացած յերկրի սառ կրծքի վրա.

Թող նորից յերկիրը շունչ քաշի առատ,
Թող նորից կրծքին ջերմ կյանքը յեռա:

Յերկար նա տանջվեց դառնաշունչ ձմռան
Ցուրտ կապանքներում քեզ սպասելով.
Նա շատ համբերեց... կենսատու գարնան
Քաղցր կարոտը ջերմ փայփայելով:

Թափվիր, այ անձրև, ինչպես մարգարիտ,
Ինչպես յերկնառաք ցողը կենսաբեր,
Վռոդվիր դաշտեր, անտառ ու հովիտ,
Կանաչով պատիր լեռներ ու ձորեր:

Թող հորդանալով աղբյուր ու գետակ
Սառցե շղթաներն անահ խորտակեն,
Դուրս գան ավերից, վազեն համարձակ,
Ազատ խոխոջեն, ազատ կարկաչեն:

Յեկ, գարնան անձրև, թափվիր հորդառատ
Ցրտացած յերկրի սառ կրծքի վրա.
Թող նորից յերկիրը շունչ քաշի ազատ,
Թող նրա կրծքին ջերմ կյանքը յեռա:

13. ՔՈՂ ԳՈՐԾԸ ՍՈՎՈՐԵԼՆ Ե

Սիմոնը նստել եր կոլանտեսության գրասե-
նյակում, ներս վազեց Նազիկը:

— Ի՞նչ ես ուզում, աղջիկ, ինչու դպրոց չես
գնացել:

— Մայրիկս ուղարկեց... իր տեղը... կովերը կթե-

լու... ինքը հիվանդ ե, — վրա տվեց Նազիկը մի քիչ
շփոթված:

— Կով կթելու... Դե, հիմա դու դպրոց գնա՛, —
ասաց Սիմոնը, — առանց քեզ ել գործը կկատարվի:
Մայրիկիդ փոխարեն ուրիշին ենք ուղարկել: Գնա՛,
— աղբյուր ել ասա նրան:

— Յես կարող եմ կով կթել, — արդարացավ Նա-
զիկը:

— Իսկ ով ե քեզ փոխարինելու դպրոցում.
մայրիկիդ հեշտ ե փոխարինելը, իսկ քեզ՝ վո՛չ. չե՞ս
վոր դու ինքդ պետք ե սովորես:

Սիմոնը կատակով ճանապարհ գցեց Նազիկին
ու ասաց, վոր իսկույն դպրոց վազի:

14. ԻՄ ԸՆԿԵՐ ԼԻՊՈՆ

(Ընկ. Լիպարիտ Մխչյանի հիշատակին)

Լուսաբացին մենք անցանք գրոհի, —
Լուսաբացին խփեցին Լիպոյին...
Լուսաբացին նա ընկավ կովում,
Յերբ հաղթանակն եր վառվում, փռվում:

Ընկավ կովում
Մեր զինկոմն արի.
Ընկավ Լիպոն
Յերևանի
Ճանապարհին...

...Լուսաբացին Յերևանը յերևաց.
Լուսաբացին մենք մտանք Յերևան:
Լուսաբացին մեր բանակը հաղթական
Քաղաք մտավ հետը կարմիր մե՛զ դազադ...

Հոսաբացին—վնչ մի «ախ»—

Սակայն—

Հոսաբացին դրոշներ հուրհուրան

Իջան ընկեր Լիպարիաի

Վրա ..

Խոնարհվեցին դրոշները բանակի—

Ու պառկած եր իմ ընկեր Լիպոն՝

Ռազմի կարմիր իր զգեստները՝ հազին:

—Փառք քեզ, փառք քեզ.

Մեր զինկոմ

Արի.—

Փառք, վոր ընկար

Հաղթանակի

Ճանապարհին...

Հիմա Լիպոն իմ չկա, նա չկա հիմա,—

Ո՞վ չի սակայն յերազում այգալիսի մի մահ...

Նա պառկած ե

Կոմունարների

Այգում—

—Փառք քեզ, ընկած

Մեր քաջարի

Զինկոմ:

Դու պայքարի

Դրոշ յեղար

Վառ մի.

—Թե տեսնեյիր ի՞նչ ե դարձել

Մեր բանակը

Կարմիր.

Նա աշխարհում բանակն ե, ո՞, առաջին,

Յեւ վոչ մի ուժ չի՝ դիմանա առաջին:

Ննջի՛ր խաղաղ

Կոմունարների

Այգում.

Փառք քեզ, ընկած

Մեր քաջարի

Զինկոմ...

ԲԱՌԵՐԻ ԲՍՑԱՏՐՈՒԹՅՈՒՆ

Դրոն—բաղաժայտը վազելով հարձակվեք

Զինկոմ—զինվորական կոմիտար:

Հուհրան—կրակի պես վառվող, կարմիր:

Ռազմի—պատերազմի, զինվորական:

Զգեստ—հագուստ:

Ննջի՛ր—քնի՛ր:

15. ԶԱՊԱՆԵՎ

1

Զապանն աղքատ գյուղացու զավակ եր, շարքային զինվոր՝ ցարական բանակում: Նա Կարմիր բանակում դարձավ 25-րդ Կարմրադրոշ զինվորային հրամանատար:

Մինչև հեղափոխությունը նա անգրագետ եր: Բայց հենց վոր կարդալ-գրել սովորեց, ազահուլթյամբ հարձակվեց գրքերի վրա:

Կարմիր բանակում Զապանն աչքի ընկավ իբրև հերոս հրամանատար: Ամենադժվար ճակատում բաժական եր, յեթե ներկա յեր Զապանը, և կարմիր բանակայիններն անվախ առաջ ելին գնում:

Չապաւեր կռւում եր միշտ հերոսաբար: Հերոսի պես ել մեռաւ:

2

Մի աշնանային մռայլ ուր եր: Ուրալի ափին, բարձր սարի վրա սպիտակները չորս կողմից շէր-Շապատել ելին դիվիզիայի շտաբը:

Չապաւեր հավաքելով մի քանի քաջեր՝ սկսեց պաշտպանվել:

Ահա փամփուշտները վերջանում են: Մի խումբ հերոսներ սեղմված են ափին: Ընկնում են սպանվածներն ու վիրավորները: Բայց Չապաւեր դեռ կանգնած ե: Մի ձեռքին հրացանն ե, մյուսին՝ ատրճանակը: Չորս կողմը դիակներ են, վիրավորների տնքոցներ: Չապաւեր կանգնած ափին՝ կրակում ե, չի թողնում իրեն մոտենան: Մի ձեռքը վիրավորվում ե: Սրբում ե արյունը և մի ձեռքով շարունակում ե կրակել: Ահա և վերջին գնդակը...

—Հիմա մենք նրան կբռնենք,—ուրախանում են թշնամիները:

Բայց վո՛չ: Չապաւեր չի ուզում կենդանի ընկնել սպիտակների ձեռքը: Նա բարձր ափից ցած ե թռչում գետի մեջ, և պղտոր ալիքներն իսկույն կռլ են տալիս նրա մարմինը:

ՀԱՐՑԵՐ

1. Ո՞վ եր Չապաւեր:

2. Ինչո՞վ բացատրել նրա հերոսութիւնը:

ԲԱՌԵՐԻ ԲԱՅԱՏՐՈՒԹՅՈՒՆ

Հերոս—քաջ, անվախ, արի:

Խիզախ—հանդուգն, քաջ:

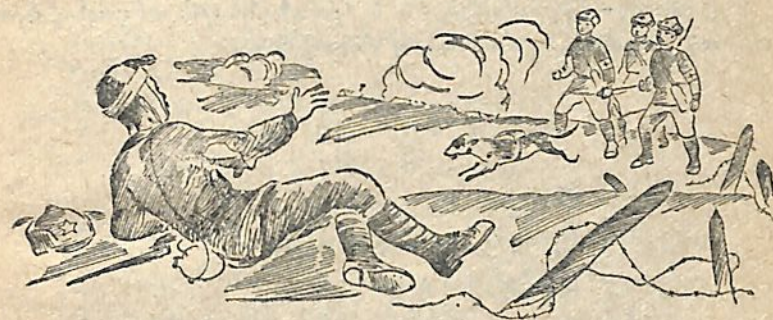
Դիվիզիա—մի քանի գնդից կազմված զորաբանակ:

Սուսլ—ամպամած, տխուր:

16. ՍԱՆԻՏԱՐ ՇՈՒՆԸ

Տաք կովից հետո մենք քշեցինք սպիտակներին. յես վիրավոր ելի՝ յետ ելի ընկել: Սրբունա-քամ ելի յեղել, թուլացել: Մերոնք հեռացել են, չեմ տեսնում նրանց, չեմ լսում ձայները:

Ջրամանս դատարկել եմ, բայց ելի այրվում եմ ծաւաղից...վերքս ցավում ե...

—մեռն եմ,—անցնում ե մտքովս:

Յերկու ուր եր անցել. հուլյսս կտրել ելի. հանկարծ շան հաջոց եմ լսում. ուրախութեանս չափ չկա, միայն վախենում եմ՝ չլինի շունը թողնի ինձ՝ անցնի...

Վո՛չ, նա մոտեցավ, գտավ ինձ. ինքն ել ե ուրախացել, լիզում ե աչքերս, քիթս, ուրախ կլանչում ե:

Նա պառկեց կողքիս, մեջքը դեմ արեց. մեջքին պայուսակ կար՝ կարմիր խաչով: Յես ձեռքս յերկարացրի, մի կերպ յող ու վիրակապ հանեցի, վերքս կապեցի: Շունն ել չսպասեց. նա անհայտացավ. յես այլևս չեյի անհանգստանում. գիտեյի, վոր նա գնաց ոգնություն կանչելու:

Յեվ այդպես ել յեղավ. կարճ ժամանակից հետո ինձ մոտ յեկան կարմիր բանակային սանիտարները: Շունն առաջնորդում եր նրանց:

Ինձ դրին պատգարակի վրա ու տարան:

Սանիտար շունն ինձ փրկեց մահից:

ԲԱՌԵՐԻ ԲԱՅԱՏՐՈՒԹՅՈՒՆ

Պատգարակ—վիրավորներին և հիվանդներին տեղավորելու մի տեսակ շարժական մահճակալ (նասիկա):

17. ԱՆԻՎԻ ՅԵՐԳԸ

Շոգիդ ու շունչս
Իրար են ձուլվում,—
Անիվ իմ, դարձիր:

Դեռ նոր կոշտացած
Իմ բազուկները
Քեզ հետ են կապված,—
Անիվ իմ, դարձիր:

Կարծես թե կյանքում
Յերկուսս եսպես
Մեկտեղ ենք ծնվել,—
Անիվ իմ, դարձիր:

Անսանձ ու անգուսպ
Սեր կա մեր սրտում,
Իրար ենք սիրում,—
Անիվ իմ, դարձիր:

Կյանքի փոթորկում
Իրար մենք գտանք
Ու չենք բաժանվի,—
Անիվ իմ, դարձիր:

Շոգիդ ու շունչս
Իրար են ձուլվում,—
Անիվ իմ, դարձիր:

ԲԱՌԵՐԻ ԲԱՅԱՏՐՈՒԹՅՈՒՆ

Ձուլվել—հալվելով միանալ

Բազուկ—թե, ձեռք:

Անսանձ—վոր սանձել չի կարելի

18. Կ ՈՒՆԸ

Ձմռան մի գիշեր կար մի հարսանիք,
Հրճվում եր անգուսպ ամբոխը գյուղի.
Գյուղն եյին իջել հովիվ պատանիք
Աղջիկ տեսնելու պարի ու կոխի:
Ու պարից հետո լեն հրապարակ
Բաց արին մեջտեղն արձակ գլխատան.
Ձուռնաչին փչեց կոխի յեղանակ,
Սհել ու ջահել իրարով անցան:
Հարսն են տալիս «քաշի հա, քաշի...»
Ու գուրս քաշեցին զոռով յերկուսին.
Մինը մեր Սարոն, իսկ մյուսն Անուշի

Անդրանիկ յեղբայր դառնարած Մոսին:
 Վողջ գյուղը կանգնեց պարսպի նման,
 Զոկվեց, բաժանվեց յերկու բանակի,
 Ամեն մի բանակ ընտրեց փահլևան,
 Կանգնեց թիկունքին տղերանց մեկի:
 — Սրտապինդ կացեք, մի վախեք, տղերք:
 Իսկ նորեկ հարսի փարդի քամակից
 Նայում են կանգնած հարսն ու աղջկերք:
 Ու տաքանում են տղերքը սաստիկ,
 Փեշերը հավաք խրում են գոտին
 Գետին են զարկում ձեռքերը հաստիկ,
 Իրար են հասնում թափով մոլեգին...
 Աղաթ կա սաղայն են մուրթ ձորերում,
 Ու միշտ հնազանդ հնոց աղաթին
 Ամբոխի միջին իգիթն իր որում
 Գետին չի զարկել ընկեր իգիթին:
 Ու իրար բռնած Սարոն ու Մոսին՝
 Քաշում են ընկնում խոզապարկուկի,
 Ընկնում են գետին, յեկնում միասին,
 Դժվար ե իբրև հաղթել մեկ-մեկի:

19. ՏՈՒՅԻ ՅԵՐԳԸ

Զինվել ես ջահերով լուսե,
 Արթիկ, վարդագույն Արթիկ.
 Կրճքիդ կարմիր տուֆ ե բուսել՝
 Պայծառ՝ մայիսյան վարդից:

Յեկել ե գոնեցի Իվանը
 Լեռներում լարել ե մեքենան.
 Յեկել ե շիրակեցի Վահանը,
 Վոր նոր-նոր յերակներ բանա:

Ամրակուռ բազուկները հզոր
 Խփում են, ժայռերին խփում.
 Մեր տեմպն ու հարվածներն այսոք
 Լեռներն ել ներքեվ են թափում:

Յեվ տուֆը դիզվում ե, դիզվում,
 Մեքենան անդուլ ե բանում.
 Սղոցը քարերն ե լիզում,
 Կտրատում ե, դուրս ե հանում:

Արթիկ, վարդաքան Արթիկ,
 Հենվել ես փեշին Մանթաշի.
 Վորպես բարձրացող բարախ,
 Աճիր ու հզոր բոյ քաշիր:

ԲԱՌԵՐԻ ԲԱՅԱՏՐՈՒԹՅՈՒՆ

Անդուլ — անդադար:
 Տեմպ — արագության աստիճան:
 Հեկել — թիկն տալ:
 Ժայռ — ապստամբ:
 Տուֆ — փխրաքար:

20. ԴժՎԱՐ ՏԱՐԻ

Վարի, գութան ջան, վարի,
 Շատ ե դժվար ես տարի:
 Պապին տարան քյոխվի դուռ,
 Հարկ են ուղում. — Տո՛ւր, հա տո՛ւր...
 — Կտամ, քյոխվա, փող չունեմ...
 — Չունեմ, Շեկոն կտանեմ:
 — Աման քյոխվա, քեզ դուրբան,
 Շեկոն գնա թո՛ղ դու՛թան,
 Գարնան անկնք վարուցանք:

Կայր կալսենք, բերենք տանք:
 Գարունը յետ դառաւ ել,
 Գութան լճեց՝ հորովել...
 —Վարի, գութան չան, վարի,
 Դատենք ցորեն ու գարի,
 Տանենք, ամենք բոխովի փեշ,
 Վոր չտանի մեր գոմեշ:

Հ Ա Ր Յ Ե Ր

1. Մեր կյանքի վճիռ շրջանն է ներկայացված այստեղ:
2. Վորձնք են այդ շրջանի բնորոշ գծերը:
3. Ի՞նչ վիճակումն է ապրել գյուղացին և ի՞նչ հավատ է ունեցել ապագայի նկատմամբ:

21. ՇԱՐՔԱՅԱՆԸ

1

Գարնանային պայծառ առավոտ էր: Կոլտնտես-
 սության գաղան ահագին տարածություն էր բըռ-
 նել: Տրակտորը պտպտալով առաջ էր գնում՝ քաշ
 տալով իր յետևից շարքացանը: Ցորենի հատիկ-
 ները շարքացանի տակէց կախ ընկած խողովակ-
 ներով հավասարաչափ գլորվում էին հողի մեջ:

—Ս, յ, ինչ եմ ասում,—ասում էր Գալո ապե-
 րը,—ինչպես է մեքենան ամեն բան հեշտացնում.
 Թե չե՝ առաջ դժվար էր: Ցորենը պիտի լցնեյիր,
 ձեռով շաղ տայիր. ետեղ թիտ բուսներ, ետեղ՝
 նոսր. վորն էլ խորը հողի տակ ընկներ, ել լույս
 աշխարհ չգար:

—Եդ դեռ վոչինչ,—վրա բերեց Սաքո ապե-

րը.—մեր հարևան Կոլտնտեսությունը կախող մե-
 քենա ունի, շուտով մենք ել կունենանք:

2

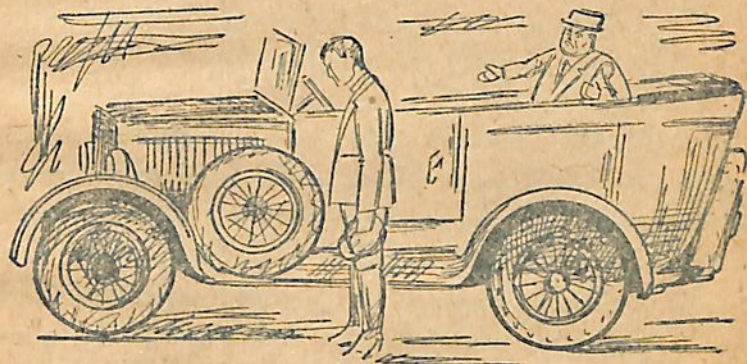
Կոլեկտիվ տնտեսության ցորենի արտը դար-
 մացրել էր բոլոր գյուղացիներին: Ամենքը գնում
 էին շարքացանի արգյունքը տեսնելու:

—Ս, յ թե ցորեն ե, հա,—ասաց Մախար
 ապերը:

—Ինչքան ել հավասար ե ցանված,—վրա բե-
 րեց Սաքո ապերը:

—Տեսնեք, բոլոր հասկերն ել միասին են հասում
 նանում,—ասաց Գալո ապերը.—ել խակ ու հոսած
 իրար կողքի չեն լինում:

—Սերմացու ել քիչ ե գնացել: Ձեռքով ցա-
 նածն ուր, շարքացանով ցանածն ուր:

22. ԺԱՄԻ ԶՈՐՍԻՆ

Մի հարուստ անդլիացի ավտոմոբիլով գնում
 էր կայարան: Նա գնացքով պետք է ժողովի գնա-
 ր:

Հանկարծ մեքենան կանգ առավ:

Շոֆերն ավտոմոբիլից դուրս յեկավ, գլխարկը վերցրեց ու լուռ կանգնեց:

—Մեքենան փչացել է,—հարցրեց հարուստը: Շտապիր, ժամի չորսին գնացքը մեկնում ե. հինգ րոպե յե մնում:

Շոֆերը նայեց ժամացույցին և ասաց.

—Հիմա Մոսկվայում թաղում են Լենինին՝ ամբողջ աշխարհի աշխատավորների առաջնորդին: Սմեն տեղ կյանքը հինգ րոպեյով կանգ ե առնում:

—Վաղվանից դուք՝ ել իմ շոֆերը չեք,—բարկացավ հարուստը:

23. ՍՏԱՆԱՆՈՎԱԿԱՆՆԵՐԻ ՀԱՄԱՄԻՈՒԹԵՆՍԿԱՆ
ԽՈՐՀՐԴԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍՆԱԿԻՑՆԵՐԻ
ԴԻՄՈՒՄԻՑ

Մեր մեծ ուսուցիչ, սիրելի բարեկամ,

ԸՆԿԵՐ ՍՏԱԼԻՆՆ

Իոսիֆ Վիսարիոնովիչ, մեր հարազատ, մեր քերելի, մեր մեծը: «Հիմա ավելի հեշտ ե դարձել ապրելը, ավելի ուրախ ե դարձել կյանքը» — ձեր այս խոսքերը մարդ ուզում ե կրկնել շատ և շատ անգամ, մարդ ուզում ե յերգել դրանք: Ավելի հեշտ ե դարձել ապրելը, ավելի ուրախ ե դարձել կյանքը, փորովհետեւ մեր կուսակցությունը, ձեր առաջնորդությամբ, առաջ ե տանում յերկիրը դեպի սոցիալիզմ, դեպի կոմունիզմ: Վորովհետեւ մեր կուսակցությունը և դուք առաջինը, Իոսիֆ Վիսարիոնովիչ, մեզ զաստիարակում եք, կոչում ու

աճեցնում: Մենք ձեր սաներն ենք, մենք ստալինյան հավատարիմ աշակերտներն ենք: Մեր մեջ յեռում ե ամեն ինչ, արեկոծվում ե ամեն ինչ. մենք լի յենք այնպիսի զգացմունքներով, փորոնք դժվար ե արտահայտել: Իո՞ւք ասում եյիք, թե ստալինական կայծից կրակ բոցավառվեց, սա՛կայն ստալինական կայծը բոցավառեցիք դուք, մարդկանց նկատմամբ ուշադիր լինելու ձեր լուրճունգով, ձեր սիրով դեպի ժողովուրդը: Այսօրվա ձեր ճառով դուք ավելի ու ավելի յեք բոցավառում մրցության այդ բոցը, փորն ավելի կկոփի մեզ ու մեր ամբողջ հայրենիքը և ավելի հզոր ու անխորտակելի կդարձնի այն:

Մենք պատրաստվում ենք մեկնել մեր հայրենի շախտերը, գործարանները և յերկաթուղիները: Մենք տանում ենք մեզ հետ ստալինյան գործի կայծերը և կտարածենք դրանք մասսաների մեջ: Մենք ստալինյան տոկունությամբ կաշխատենք հասնել աշխատանքի սոցիալիստական արտադրողականության: Մենք կաճեցնենք կոմունիզմի այն սերմերը, փորոնք գտաք դուք ձեր խորաթափանցությամբ ստալինական շարժման մեջ: Այո, այդ սերմերն արդեն հասունանում են, իսկ դուք այն արեգակն եք, փորի տակ ծլում են նրանք փորպես փարթամ ծաղիկներ:

ԲԱՌԵՐԻ ԲԱՅԱՏՐՈՒԹՅՈՒՆ

Կոփել — ամբացնել, պնդացնել, կռել:

Սան — աշակերտ, ձեռքի տակ սնած, մեծացրած:

Շախս — հանքահոր:

Խորարարիանց — սրամիտ, շատ խելացի:

24. ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ 15 ՏԱՐԻՆ

Տասնեկինգ տարում յերկրում ավերակ,
Վոր տեւել եր լոկ հյուղեր գետնափոր,
Վոր մարխ եր վառել և ձեթի ճրագ,—
Նոր շեներ ահա, տներ լուսավոր,
Կայաններ, հանքեր, շենքեր վիթխարի,—
Անցել ե միայն տասնեկինգ տարի...

Քո անհատների հանքերի քարից
Կանգնել ես արդեն դու բազում շեներ,
Գործարաններ ես կանգնել վիթխարի,
Ամայի յերկիրդ անճանաչ շինել,
Յելել կառուցման մե՛ծ ճանապարհի,
Կառուցել, կերտել տասնեկինգ տարի:

Մահվան ողակով քեզ շրջապատող
Ուժերի տեղ այն՝ խեղդող ու գերող—
Շրջապատված ես կամքդ պողպատող
Դու յեղբայրական ժողովուրդներով,—
Յեվ վարում ե մեր նավը վիթխարի
Ղեկավարը նո՛ւյն լեհինյան դարի:

Յեվ արդ՝ քո անդուլ յեռանդով հպարտ,
Հպարտ քո տարած հաղթանակներով,
Քո յեղբայրակից, անբաժան, անպարտ
Ժողովուրդների հզոր շարքերով,
Հանճարով հպարտ քո Ղեկավարի՝
Տոնում ես փառքիդ տասնեկինգ տարին...

Հյուղ—խրճիթ:
Լոկ—միայն:
Բազում—շատ:
Աղ—այժմ, հիմա:
Կերտել—շինել:
Անպարտ—անմեղ:

25. ԳԻՔՈՐԸ

(Հատված)

Համբոն քաղաքում Գիքորին ծառա տվավ
բազազ Արտեմի տանը Պայմանն այն եր, վոր
Գիքորը պետք ե տունը մաքրեր, ամանները լվա-
նար, վոտնամանները սրբեր, դուքանը բաժին
տաներ ու ես տեսակ ծառայություններ՝ մինչև
մի տարի:

Մի տարուց յետը բազազը նրան պետք ե տա-
ներ դուքան, շիներ դուքանի աշկերտ, ու եսպես
Գիքորը պետք ե բարձրանար:

— Հինգ տարի դեռ փող չեմ տալ,—ասավ բա-
զազը սլայմանը կապելիս:—Թե դրուստը կուզես,
դեռ դո՛ւ պետք ե տաս, վոր քու փորդին բան ե
սովորելու: Ախր, իսկի բան չգիտի...

— Վճրտեղից գիտենա, խաղեյին ջան,—սլա-
տասխանեց Համբոն,—վոր գիտենար ել ուր կբե-
րեյի յես ել բերել եմ, վոր բան սովորի...

— Կսովորի, ամեն բան կսովորի:

— Իմ դարդն ել ես ա, աղա ջան, վոր մարդ
դառնա, լեզու սովորի, նստե՛լ-վերկենալ սովորի,

մարդ ճանաչի, վոր աշխարհքումն ինձ նման խեղճ
ու դուրիկ չմնա...

Բազազը Համբոյին միամտացրեց ու դուրս
գնաց բարձր ձենով հրամայելով՝ «Չայ բերեք, հաց
բերեք սրանց համար...»:

Հեր ու վորդի նստած եյին բազազ Արտեմի
խոհանոցում:

— Դե, հիմի դո՛ւ գիտես, Գիքոր ջան, տեսնեմ
ինչ տեսակ տղա յես դուրս գալի... հենց պետք ե
անես, վոր... յես ինչ գիտեմ... ով տեր աստո՞ծ... —
մոնչաց Համբոն ու չիբուխը լցրեց:

— Մտիկ արա հա՛— ձեռնաքաշություն չանես:
Կարելի յա քեզ փորձելու համար փող վեր գցեն,
մոտենաս վոչ: Թե վերցնես ել, տար ասա՝ «խա-
նում, ես ի՞նչ փող ա, եստեղ վեր ընկած եր. աղա,
ես բանն եստեղ գտա», թե չե...

Վախտ ու անվախտ դես-դեն չընկնես, ձեռք
ընկած փողը քո՛ւ ու փուչ չանես, հազար ու մի
պակասություն ունենք: Քեզ ել լավ պահիր, գի-
շերը բաց չըլես, մըսես վոչ... Մինմին յեկողի հետ
գիր զրկի... — մերթ-մերթ չիբուխը բերանից հա-
նելով վորդուն խրատում եր Համբոն: Այնինչ Գի-
քորը ննջում եր:

— Հացի կտորտանքն ու քարթուն կտան, կե-
րակրի թերմացքը կտան, շատ անգամ ել իրենք
կուտեն, քեզ տալ չեն, բան չկա, ծառայի կարգն
եղ ա... Որեր են կմթնեն, անց կկենան...

Շարունակում եր հերն իր խրատները, բայց
Գիքորը հորը թինկը տված՝ քնել եր արդեն:

Են յերկու որը նա աչքան բան եր տեսել,
ես ու են կողմը նայել, վոր հոգնել եր բոլորովին:

Հ Ա Ր Ց Ե Ր

1. Ինչո՞ւ համար դյուղացի Համբոն իր վորդի Գիքորին
քաղաք տարավ:

2. Ի՞նչ պայմաններով վաճառականը վարձեց Գիքորին:

26. ՆԵՍՈՅԻ ՔԱՐԱԲԱՆԻՍԸ

Կիրակոսը մըսել եր, անկողին եր ընկել,
տանջվում եր տաքության մեջ: Հարևանները հի-
վանդի շուրջը հավաքված, ողեն լիքը, դրույց եյին
անում, չիբուխ քաշում:

— Տղերք, սա վոր քրտնի վոչ, բան չի դառ-
նար: Յեկեք սրան մի քարաբաղնիս անենք, — ծխի
միջից առաջարկեց Նեսո բիձեն:

— Հա, եղ խելքս կտրեց, — հավանություն
տվեց մի ուրիշը:

— Դրան ել ուրիշ ճար չկա, — ձեն տվին ես
ու են կողմից:

— Կիրակոս...

— Հը՛:

— Ասում ենք՝ քարաբաղնիս անենք, — ինչ ես
ասում:

— Վախենում եմ... չգիմանամ...

— Տո՛, կգիմանաս, յերեսա հո չե՞ս:

— Դե... դուք գիտեք... ձեզ... մատաղ:

— Աղջի, պղինձը շուր լցրեք: Մի փեշ ել քար
բերեք, կրակին ածեք տաքանան:

Պղինձը դրին կրակին, քարերը ածին կրակի
մեջ ու նստեցին: Նեսո բիձեն սկսեց պատմել, թե
քանի հոգի յե ազատվել քարաբաղնիսով՝ Մատղա-
շենց Դանելը, Մաթոսենց Մինասը, Ծատուրանց

Մեփանը, Մաշկափորանց Միոն—մինչև վոր ջուրը
յեփ յեկավ, քարերն ել կարմրեցին:

— Դե ժամանակն ա, վեր կացեք:

— Տղերք, վախում եմ... կանչեց հիփանդը:

— Դու պոս կաց: Աղջի, մի յերկու հաստ լեհեր
բերեք, մի չորս-հինգ հոգի ուժով աղերք ել յեկեք
եստեղ:

Շորերով փաթաթած յեռման ջրով լիքը
աղինձն ու հիփանդին դրին իրար հետ, կարմրած
քարերը լցրին ջրի մեջ. քարերը թշալացին, ամպի
նման գոլորշին սկսեց բարձրանալ, շտապով վեր-
մակները ծածկեցին ու չորս կողմից վրեն նստո-
ւեցին:

— Վա՛յ, խեղդվեցի,—խուլ գոռում եր հի-
փանդը:

— Խեղդվիլ չի... աղերք, պինդ նստեք: Գլուխն
ու վոտները ամուր պահեք:

Հիփանդն աղաղակում եր, որհասական ջանքեր
եր անում շարժվելու, բայց հինգ-վեց աժդահա
աղամարդ վրեն նստած՝ չեյին խողնում:

— Ո՞ւր ես գնում,—կանչում եյին ես ու են
կողմից, վերիից սեղմում ու հռհռում:

— Հիմի թե չքրտնի:

Ու նեսո բիձեն, հիփանդի վրեն նստած չի-
բուխը բերանին՝ շարունակում եր իր պատմու-
թյունը:

Նեսո բիձու պատմությունը վերջացավ. վեր
կացան, վերմակները յետ քաշեցին: Գոլորշին ողեն
բռնեց: Բայց Կիրակոսը...

— Կիրակոս,—ձեն տվին, շարժեցին, քաշքշե-
ցին: Կիրակոս չկա:

— Ա՛յ տղա, ես վհնց ելավ,—մոլորված ար-
տասանեց Նեսոն:

Մյուսները լուռ եյին:

— Վա՛յ, տունս քանդվեց...—ծղրտաց Կիրա-
կոսի կինը: Իրար հրելով աղերքը դուրս եկան
կտուրը: Ու մինչդեռ ներքե Կիրակոսի կինը սուգ
եր անում, կտերը արևում նստոտած աղերքը
պատմում եյին, թե քանի-քանի հոգի յեն խեղդ-
վել քարաբաղնխից:

— Տո, դե ճակտի զիր ե, ելի, հո նրանց ել
Նեսոն չի խեղդել:

Նեսոն լուռ, գլուխը կախ արած, լսում եր ու
չիրուխ եր քաշում:

27. ՊԱՅԹՅՈՒՆԸ ՀԱՆՔՈՒՄ

1

Յես բանում եյի հանքի խորքում: Գործիքովս
քանդում եյի ապառաժը: Ընկերս ծալապատիկ
նստած, ճրագը ձեռքին լույս եր անում:

Հանկարծ մեր ականջին հասավ մի խուլ, հե-
ռավոր զղրդյուն:

— Ի՞նչ կա,—բացականչեց ընկերս, վոտի
կանգնելով փախեցած:

Մեր մոտից մի մարդ անցավ վազեմազ: Նա
հեռում եր:

— Ի՞նչ եք կանգնել անշարժ,—գոչեց նա
առանց կանգ առնելու,—չլսեցի՞ր... զազի պայ-
թյունը... Շուտ փախեք դուրս:

Յեվ անհետացավ: Նույն վայրկյանին մեր

ճրագները հանգան, ու մենք թաղվեցինք թանձր խավարի մեջ: Ողբ սաստիկ խեղդող դարձավ:

Շնչասպառ վազում ենք, սայթաքելով ամեն մի քայլափոխում:

Հանկարծ մեր առաջ թանձր ծխի մի պատ ե բարձրանում: Մռայլ, գարշահոտ ծուխը պատել ե մեզ չորս կողմից, այրում ե մեր դեմքերը: Գլուխս պտույտ ե գալիս: Խեղդվելու վրա յենք: Յեվ խելագարի պես յետ ենք վազում այս դժոխքից:

Բայց ուր ել վոր գնում ենք, այդ անիծած գաղերը մեր ճանապարհը կտրում են ու յետ հրում:

Միևնույն տեղում չենք կարողանում մնալ, դես ու դեն ենք նետվում: Շրջում-պտտվում ենք այդ մթին հանքում:

2

Գնում ենք անվերջ նեղ անցքերով, բարձրանում ենք, իջնում, մազլցում, սահում:

Անցքի վերի մասում մի ինչ-վոր պատնեշի յենք հանդիպում: Զեռքերով շոշափում ենք ու ամբողջ մարմնով ցնցվում: Դիակների մի ամբողջ դեղ ե կուտակված ե դես ու դեն ցրված:

Դիակները դեռ սառած չեն: Խեղճե՞ր. յերեկ նրանց աշխատանքի տեղը շատ մոտիկ ե յեղել պայթյունի տեղին ու մեզանից շուտ են յեն-թարկվել վատ գաղերի ազդեցությանը: «Անշուշտ մեզ ել նույն վիճակն ե սպասում մոտ ապագայում»,—մտածում եմ յես ու դարձյալ ցնցվում:

Շտապով թողնում ենք այդ սոսկալի վայրը ե գնում... անվերջ գնում:

Բոլորս լուռ ենք, տխուր մտածմունքների մեջ խորասուզված:

Հանկարծ մեր առաջ մի բան ե շարժվում մթության մեջ:

Լավում ե մի ձայն, մի մարդկային ձայն, վորի մեջ մի անսահման ուրախություն եր հընչում:

— Ահա, ահա գալիս են մեզ ազատելու:

Այդ մի ձայնից հետո լավում ե յերկրորդը, յերրորդը: Նրանք հինգ հոգի եյին: Տեղներիցը վեր են կենում ու վազում դեպի մեզ:

Մթության մեջ փնտռում ենք իրար, ձեռներս պարզած, աչքակապուկ խաղացող յերեխաների նման: Տալիս ենք մեր անունները ե հայտնում, վոր մենք ել նրանց նման հանքի դժբախտ բանտարկյալներ ենք: Դժվար ե նկարագրել խեղճերի հուսահատությունը...

Առաջարկեցինք, վոր մեզ միանան ու գնանք միասին հանքի յելքը փնտռելու: Յեվ գտանք...

Սակայն քսան որ գետնի տակ, խավարի մեջ, անտանելի տանջանքից հետո:

28. ՄԻՈՒԹՅՈՒՆՆ ՈՒԺ Ե

Մի մարդ յոթ վորդի ուներ: Նրանք հաճախ վեճի եյին բռնվում իրար հետ: Այդ պատճառով ել նրանց գործը հաջող չեր գնում:

Մի անգամ հայրը վորդիներին իր մոտ կանչեց. նրանց առջև դրեց ճիպոտներից շինած մի ցախավել ե ասաց. «Ով ձեզնից այս ցախավելը շարդել կարողանա, նրան մեծ գումար կտամ»:

Վորդիններից յուրաքանչյուրը փորձեց կտրել,
բայց զուր:

Հայրն ասաց. «Եհ, վորդի՛ք, դուք ել տղամարդ
եք. դրանից ել հեշտ բան կա»:

Նա քանդեց ցախափելը և մեկը մյուսի յետե-
վից ջարդեց ճիպոտները:

«Այդ հո շատ հեշտ ե, — բացականչեցին վորդի-
ները, — յերեսան ել կարող ե այդպես ջարդել»:

Հայրն ասաց. «Վորդիք, տեսնում եք գետնին
վայր ընկած ճիպոտները, բանի միասին եյին կա-
պած ջարդել չեր լինում. այդպես ել դուք. բանի
կոլեկտիվի մեջ լինեք, փոչ փոք չի կարող հաղ-
թել ձեզ, թե չե ձեր բանը բուրդ ե»:

29. ՀԵՂԵՂԸ

— Հեղեղ, հեղեղ, — կանչում եյին ամեն կող-
մից, կանչում սարսափահար և փախչում խենթե-
րի նման, առանց շուրջը նայելու:

Հորդահոս գետը փլցրել եր վերևում գտնված
հողաբլուրը և ցեխի ահագին լեռը բերում եր գյու-
ղաքաղաքի վրա: Յնցվում եր գետինը, տները
միմյանց յետևից անհետանում եյին, ծառերը
ճարճատում, և մարդ ու կին, ով փոր կարող եր,
գալիս, լցվում եյին մեր բարձրագիւր բակը:

Հայրս... օ, փոչ մի բոպե չի հեռանում նա իմ
աչքից: Այդ բոպեյին նա մոռացել եր մեզ և առանց
գլխարկի դուրս եր նետվում անդադար, գնում եր
աղետի վայրը, մարդկանց ոգնում, ցեխի մեջ
մինչև ծնկները խրված՝ մանուկներին խլում հե-
ղեղի բերնից:

— Մի՛ գնա, — գոռում եր մայրս, — մի՛ գնա:

— Թող, կին, այնտեղ մարդիկ են ոգնու[թյան
կանչում, հասկանում ես, մարդիկ:

ԲՍՈՒ ԲՍՅՍՏՐՈՒԹՅՈՒՆ

Հորդահոս — առատ, վարար հոսող, վազող:

30. ՌՈՒՇԱՆԻ ՔՍՐԱՓԸ

Չաթնանց գերդաստանն անհուշ որերից
Յեղել ե գյուղում անվանի, հարուստ:
Նա գավթել ե միշտ լավը հողերի —
Յորենն ե փառել Չաթնանց ամբարում:
Աճել ե ժամ ու ամպուհովանու տակ,
Վորպես դարավոր մի ընկուղենի:
Փռելով գյուղում արմատներն անտառ՝
Ծծել ե նրա հյուսթը վայրենի:
Իշխել ե, գյուղում վորպես տանուտեր,
Վորպես մի վայրի կառավարություն:
Յե՛վ կուշ ե յեկել թշվառ գյուղացին
Չաթնանց դարավոր ընկուղենու տակ՝
Աչքերը հառած ավելցուկ հացին,
Իր փողորմելի բախտին անգիտակ:
Իսկ Չաթնանց Սանթրոսն անողոր բահով
Ճեղքել ե գյուխն աղքատ Ռուշանի,
Հափշտակել ե ընտիր սեահողն
Ու սովի մատնել մի տուն ընտանիք:
Մեռել ե Ռուշանն եղ վերքից հետո
Յե՛վ ման ե յեկել Սանթրոսն անպատիժ,
Դատարան մտած հիսուն մանեթով
Դարձել ե չհաս, չենթակա դատի:

Չավթել են այսպես ու կերել մարսել
Չաթնանք Ռուշանի հողը բերքառատ:
Բայց հին անունն ե վրան մնացել:
Գյուղում ասում են «Ռուշանի քարավի»:

Հ Ա Ր Յ Ե Ր

1. Վեր շրջանի գրվածք ե «Ռուշանի քարավի»:
2. Հին կարգերում լավ հողերն ունեւն պատկանում:

31. Ք Ո Չ Ը

Ահա գարնան հետ և շարան-շարան
Դաշտավայրերից դեպի զով սարեր,
Ձգվեց սայլերի, ուղտերի քարվան.
Փախչում են շողից թե թուրք, թե հայեր:
Լեռների տոնն են մարդ ու անասուն
Ուրախ յերգելով դիմում են սարեր,
Մոռնալով ձմռան քաշած վայնասուն,
Ծաղիկ փնջերով անցնում են ձորեր:
Անցնում են արագ քոչ-քոչի միջով,
Գարնան արևից փայլում են զենքեր,
Յեւ թարմ, կենսաբույր թավիշ կանաչով
Բացվում են, ժպտում սարվորի դեմքեր:
Մայում են, բայում գառնուկն ու մաքին,
Խնդում կովերի, հորթերի բառաչ:
Իսկ տրտնգալով գոմեշը ձագին
Կանչում ե դանդաղ՝ վազելով առաջ:
Վազում են հոգնած շները հոտի
Յեւ լեզուն հանած թանչին են տալիս.
Լսվում ե հանկարծ ձայնը լակոտի,
Վոր քոչից ընկած՝ կալանչ ե տալիս:

Քարավանի ծայրը սարերը հասավ,
Հասավ ու ձուլվեց թուխ ամպերի հետ.
Վրան վրանի յետևից բաավ,
Ծաղիկները մեջ գույն-գույն, սիզավետ.
Արաչուխ, դագա, անվերջ վրաններ,
Շրջան կազմելով սառն աղբրի ափին,
Ինչպես ծեր արծվի կարկատած բներ,
Հենվեցին մեկ-մեկ բարձր քարավին:

32. ՅԵՐԿՈՒ ԸՆԿԵՐ

Յերկու ընկեր անտառում ընկույզ եյին ժողո-
վում. հանկարծ նրանց առաջ մի արջ դուրս յե-
կավ: Մեկը փախավ, բարձրացավ ծառը, թաքնվեց,
իսկ մյուսը մնաց իր տեղում, ընկավ գետին ու
մեռած ձևացավ:

Արջը մոտեցավ նրան, սկսեց հոտ քաշել, իսկ
նա անշարժ ընկած եր, մինչև անգամ շունչը
բռնել եր:

Արջը հոտ քաշեց, հոտ քաշեց և, կարծելով թե
մեռել ե, հեռացավ:

Գաղանը վոր հեռացավ, մյուսը վեր յեկավ
ծառից և սկսեց ծիծաղել ընկերով վրա. «Հ՞ը, արջն
ի՞նչ ասաց ականջիդ»:

«Ասաց՝ վատ են այն մարդիկ, վոր վտանգի
ժամանակ իրենց ընկերներին թողնում, հեռա-
նում են»:

33. ԲԱՐՏԻՆ ՅԵՎ ԲԱՄԲԱԿԵՆԻՆ

Յերկրագործները մի բարտի ծառի մոտ ջրում
եյին բամբակի արտը և միմյանց պատվիրում,
վոր զգուշ մնան, բամբակի ծառերը չկոխտան:

Բարտին վոր լսեց, թե բամբակին ել են ծառ
ասում, վրա բերեց դայրացած. «Ի՞նչ ել ծառ
ասեն՝ դրան ել: Յես այսքան բարձր ու հաստ եմ,
այսքան մեծ տեղ եմ բռնում, իսկ դա՞ մի չնչին
թփիկ»:

Բամբակենին այս վոր լսեց, ասաց համարձակ.
«Ճիշտ ե, գոռոզ բարտի, հաստ ու բարձր ես դու,
բայց անողուտ. վնչ պտուղ ունես, վնչ տախտակի
ես պետք, վնչ ել լավ կրակ ես, տալիս: Մինչդեռ
յես, թեև սկար և կարճահասակ եմ, բայց մարդ-
կանց համար շատ ոգտակար եմ. յես հագուստ եմ
դառնում վոչխարի բրդի պես, վոչ ել պակաս եմ
վուշի կտավից կամ շերամի մետաքսից»:

Բարտին գլխիկոր լսեց ամոթից:

ԲԱՌԵՐԻ ԲԱՅԱՏՐՈՒԹՅՈՒՆ

Մեսախ — արջու մ:

Վուշ — բույս, վորից կտավ են պատրաստում:

34. ՃԱՆԱՐԱԿ

Մանիւր, մանիւր, իմ ճախարակ,
Մանիւր սպիտակ մալանչներ,
Մանիւր թելեր հաստ ու բարակ,
Վոր ես հոգամ իմ ցավեր:

Տիգրանիկս գուլպա չունի,
Հանդ ե գնում վոտաբաց,
Գաբրիելս չուխա չունի,
Միշտ անում ե սուգ ու լաց:

Զվալ չունենք, չաթու չունենք,
Վնչ սամոտեն, վնչ պարան,
Այսպես աղքատ դեռ յեղած չենք,
Կարվել ե ամեն բան:

Դեռ հարս եյի, վոր գործեցի
Քանի կապերտ, խալիչա,
Բայց դրանցից շուտ զբկվեցի,
Հիմա չունեմ մի քեչա:

Կարմիր որս, յերբ սկսեցավ,
Պարտքը մնաց թեև քիչ,
Պարտաւիրով սիրան ել սկսեցավ,
Յեկավ տարավ ամեն ինչ:

Մանիւր, մանիւր, իմ ճախարակ,
Մանիւր սպիտակ քուլաներ,
Մանիւր թելեր հաստ ու բարակ,
Վոր յես հոգամ իմ ցավեր:

35. ԱՆԱՊԱՏՈՒՄ

Մեկ արար մոլորվել եր ամայի անապատում.
ամբողջ յերկու որ նա վոչինչ չեր կերել ու խմել:
Նա քաղցից ու ծարավից մեռնելու վտանգի մեջ
եր: Վերջապես յերեկոյան դեմ հասավ մի ջրհորի
մոտ, վորտեղ ճանապարհորդները սովորութիւն
ունեյին ջուր տալու իրենց ուղաներին:

Այնտեղ ավագի վրա նա հանկարծ նկատեց մի կաշվե քսակ:

— Ինչ լավ յեղավ,— բացականչեց նա՝ վերցընելով քսակը,— յերևի արմավ կամ ընկույզ կլինի մեջը:

Լի այս քաղցը հույսով՝ նա բաց արեց քսակը, նայեց և տխուր հառաչեց.

— Ավանդ, մարգարիտներ են միայն:

ԲԱՌԵՐԻ ԲԱՅԱՏՐՈՒԹՅՈՒՆ

Ավանդ—ափսոս:

Արմավ—խուրմա:

36. ԼԵՌՆԱՅԻՆ ՎՏԱԿԸ

Մենք իջանք ձորակը, ուր հոսում էր գյուղի լեռնային վտակը: Չնայելով ջրի փոքրության՝ նա շարունակ խոխոջում էր և աղմկում, վորովհետև իջնում էր աստիճանավոր բարձրություններից, վորոնցից յուրաքանչյուրն առանձին առած, ներկայացնում էր մի իսկական գեղանկար պատկեր: Մենք հետզհետե դիտում էինք այդ պատկերները և զվարճանում:

Մի տեղ ժայռերը միմյանց վրա կուտակված՝ փորձում էին, կարծես, վտակի հոսանքն արգելել. իսկ սա ավազով ու խճով նրանց խորշերը լցրած՝ իր փրփուրն ալիքները զահավիժում էր ժայռերի բարձունքից: Մի ուրիշ տեղ մորենին, վայրի վարդը, կամ նռնենին գետակի յերկու ափերը զրաված՝ իրենց ճկուն վոստերը դեպ իրար ձգելով և իրար փաթաթվելով՝ կազմում էին ջրի վրա մի

կանաչադարդ կամուրջ և այդպիսով հոսանքը մեր աչքերից ծածկում: Մի յերրորդ տեղ ուռենին՝ կանաչագեղ վոստերն աջ ու ձախ տարածելով՝ հովանավորում էր մի փոքրիկ ու վճիտ լճակ, վորի ջուրը, կարծես, կարկաչելուց հոգնած՝ հանգստանում էր այդտեղ ժայռերի խորշում և իր ջինջ հայելու մեջ արտացոլում թե՛ ափի կանաչադարդ ուռենին, թե՛ ժայռերն ու թփերը և թե՛ յերկնքի կապուտակը:

ԲԱՌԵՐԻ ԲԱՅԱՏՐՈՒԹՅՈՒՆ

Ջինջ—պարզ, մաքուր, վճիտ:

Դանավիժել—վերից վայր ընկնելը, թափվելը:

խորշ—փոս, ծակ, խոռոչ, մի վորևե անկյուն:

37. ԳԱՐՈՒՆՆ ԱՆՏԱՌՈՒՄ

Սոսափում ե կուսական ստվերախիտ անտառը. տեղ—տեղ նոսր տերևների ճեղքերից ներս են ընկել արևի վոսկեգույն ճառագայթները և հազիվ-հազ լուսավորում են ցողապատ սեղերով ծածկված գետինը:

Յերկար առաջ ենք գնում նեղ ու վոլորապտույտ կածանով. մեկ ել հանկարծ մեր առաջ բացվում է մի ձոր՝ իր լեռնային վտակով: Թըռչունները նստել են փոքրիկ ջրվեժի վրա կախ ընկած սոսիների քնքույշ ճյուղերից, ճոճվում են անվերջ, ծըլվղում, հորինում են քաղցր յերգեր:

Միայն հոպոպն է, վոր շարունակ թափառում է դեռ ու դեռ և միշտ կրկնում է իր թախծալի տրտունջը՝ «հոպ-հոպ, հոպ-հոպ»:

Սեզ — կանաչ խոտ:

Կոծան — նեղ ճանապարհ, անցք:

Սոսափյուն — շրջյուն, տերեւի մեղմ ձայն քամուց:

Ցողապատ — ցողով ծածկված:

Կուսակամ անտառ — ծառեր չկտրված անտառ:

38. ԼԵՆՏԵՔՍՏԻԼԻ ԲՍՆՇԵՆՈՒՄ

— Ահա մեր տունը, — ընկերուհու հետ սենյակի դռներից ներս մտնելով՝ ասաց տեքստիլ գործարանի բանվորուհի Հայկուշը:

— Ոհո, ասա՛ կարգին պալատի պես շենքումն ես ապրում, ելի:

— Հապա, Սիրվարդ, չես կարող յերևակայել, թե վորքան եմ ուրախացել նոր սենյակ ստանալու համար: Այս շենքի մեջ ամեն հարմարություն կա: Ամեն անգամ, վոր սենյակիս ելեկտրական լամպը վառում եմ, սիրտս փառավորվում ե, սենյակիս պատերը կարծես ծիծաղում են դեմքիս: Մանավանդ՝ յերբ աշխատանքից հողնած գալիս եմ, մտնում լողարանն ու հանգիստ լողանում եմ ինձ համար:

— Բաղնիքն ել շենքի մեջն ե, Հայկուշ, — հարցրեց ընկերուհին:

— Իհարկե, հենց սենյակիս մօտ. յերբ ուզում ես՝ լողացիր, յերբ ուզում ես՝ լվացք արա:

— Իսկապես վոր շատ լավ ե:

— Հապա մի պատուհաններին նայիր: Ամեն առավոտ արևը ծագում ե թե չե, առաջին հերթին

իմ դեմքն ե համբուրում: Ինչքան լավ ե արևոտ ու չոր սենյակում ապրելը:

— Նոր գիտես, Հայկուշ, արևը կյանքի աղբյուր ե. առանց արևի վոչ մի կյանք չկա:

— Խեղճ հայրս մեռավ առանց արևի. այն ժամանակ դառն եր կյանքը, Սիրվարդ, մենք՝ հայրս, մայրս ու յես ապրում եյինք գետնափոր մի տնակի մեջ: Այն ժամանակ յես 10 տարեկան եյի: Տարիներն անցան, ամեն ինչ փոխվեց: Այժմ վոչ միայն յես, այլ այս շենքի բոլոր սենյակներում ապրում են մեր գործարանի բանվորներն ու նրանց ընտանիքները: Բոլոր սենյակներն ել լուսավոր են, մեծ-մեծ պատուհաններով, չոր, բուրն ել ունեն իրենց հարմարությունները:

— Իսկ խոհանոց:

— Յուրաքանչյուր տնվոր, իհարկե, ունի իր խոհանոցը: Յես ել ունեմ, բայց քիչ եմ գործածում: Շենքի ներքևի մասում ճաշարան ունենք, վորտեղից եժան գնով ե լավ վորակի ճաշ ենք ստանում: Դեռ շատ ուրիշ հարմարություններ ունի շենքը, վորոնցից ոգտվելու կարիք չունեմ յես առայժմ:

— Այդ ինչ հարմարություններ են, վորոնցից ոգտվելու կարիք չունես դու:

— Ա՛յ, որինակ, շենքի մի մասում տեղավորված ե մանկամսուրը, իսկ առայժմ չեմ ոգտվում, վորովհետև յերեխա չունեմ, — ժպտալով ասաց Հայկուշը:

Վորսից վերադառնալիս՝ անց եյին կենում մի պարտեզի միջով: Շունս վազում եր իմ առջևից:

Նա հանկարծ իր քայլերը փոքրացրեց և սկսեց կամաց ու զգույշ առաջ գնալ՝ կարծես փորսի հոտ եր առեր:

Յես նայեցի ու փոքր ինչ հեռուն ճամփի վրա աեսա մի փոքրիկ ճնճղուկ, փորի կտուցի շուրջը դեղին եր դեռ, իսկ գլուխն ազվամազով ծածկված: Նա ընկել եր բնից ու անշարժ պառկել եր, միայնակ ու անոգնական, հազիվ դուրս յեկած փոքրիկ թևերը փռած:

Յերբ շունս ծանրաքայլ մոտենում եր նրան, հանկարծ մոտակա ծառի վրայից մի մեծ, սև կրծքով ճնճղուկ, բարի պես ցած նետվեց, ընկավ ուղղակի շան առաջը և հուսահատ ու ծղրտոցով մի յերկու անգամ թռավ դեպի շան դունչը:

Նա հարձակվում եր, փոր փրկի, պահպանի ձագին... Բայց նրա փոքրիկ մարմինը դողում եր սարսափից: Նրա ծղրտոցը կատաղի յեր: Նա ուժից ընկնում եր, նա իրեն զոհում եր:

Ինչ ահագին հրեշ պիտի յերևար նրա աչքին շունը... Բայց և այնպես նա նստած մնալ չկարողացավ, բարձր ու անվտանգ ճյուղին...

Շունս կանգ առավ, յետ քաշվեց...

Յես շտապեցի շվարած շանս յետ կանչել և հեռացա՝ զգալով մեջս մի պատկառանք դեպի այդ փոքրիկ թռչունը:

ԲԱՌԵՐԻ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹՅՈՒՆ

Պատկառանք — հարգանք, ահաժություն:

Հրե — հսկայական մեծությամբ կենդանի:

Դու կապուտակ ծովով արի,
Թեթեվ, թեթեվ թեվով արի,
Ծովի փրփուր լանջով արի,
Գարնան յերգով, կանչով արի:
Արի՛, արի՛, սիրուն ծիծեռ,
Արի՛, արի՛, գարուն դու բեր:

Սեվիկ-մեվիկ աչիկ ունես,
Մկրատածով պոչիկ ունես,
Ծովի փրփուր լանջով արի,
Գարնան շնչով, կանչով արի:
Արի՛, արի՛, սիրուն ծիծեռ,
Արի՛, արի՛, գարուն դու բեր:

Ծիծեռնակով գարուն կգա,
Անծիծեռնակ գարուն չկա,
Ծովի փրփուր լանջով արի,
Գարնան շնչով՝ կանչով արի:
Արի՛, արի՛, սիրուն ծիծեռ,
Արի՛, արի՛, գարուն դու բեր:

41. ՀՐԴԵՀԸ ՆԱՎԹԱՀԱՆՔՈՒՄ

Հրդեհն արդեն բավական ընդարձակվել եր: Այրվում եր ամենաարդյունաբեր հորերից մինը: Կրակը, բուրգի ստորին մասից սրընթաց դուրս գալով, շտապում եր ընդգրկել ամբողջ աշտարակը: Յերկնքի հորիզոնի վրա ձգվել եր մթին ծխի մի լայն ժապավեն, փոր քամու ընթացքով տարածվում ե հեռու և հեռու:

Բանվորները շրջապատել էյին վիթխարի խա-
րույկը, կազմել կենդանի ողակ սարսափած դեմ-
քերի, ապշած աչքերի: Մի խումբ մտել եր ասպա-
րեզ և աշխատում եր դուրս բերել բուրգի տակից
մեքենան, միակ բանը, վոր կարելի յեր կրակից
ազատել:

Հանքերում ու գործարաններում կրակը յեր-
բեմն տարածվում ե հողմի արագությամբ: Այս-
տեղ այրվում ե ամեն ինչ, նույնիսկ ողն ու յեր-
կիրը՝ ամենուրեք տարածված նավթի ու գազի
շնորհիւ: Շատ անգամ մարդիկ հազիւ լսում են
տաքնապալի սուլոցները և արդեն նրանց կյանքը
վտանգի մեջ ե: Դեռ լավ ե, յեթե կրակն սկսվում
ե բուրգից կամ շենքից: Իսկ յեթե կրակն սկսվել
ե նավթամբարից, վտանգն անխուսափելի յե: Ամ-
բարի ազատ տարածության մեջ կուտակված գա-
զը, ընդհարվելով կրակի հետ, պայթում ե հարյու-
րավոր թնդանոթների ուժով և կրակի հեղեղն
սփռում չորս կողմ:

Բանվորներն ավելի գոռոռում էյին, քան
ողնում: Միմյանց հրում էյին, միմյանցից առաջ
վազում, վայր ընկնում, վեր կենում թրջված, ցե-
խոտված:

Կրակն արագ լսվում եր բուրգի տախտակները,
ինչպես սոված կենդանին լսվում ե չոր տերևները:
Բյուրավոր խոշոր կայծեր փամփուշտի պես, բարձ-
րանում էյին վեր, ծխի ալիքների մեջ կատաղի
պտույտներ գործում և թափվում ներքև: Գոյացել
եր մի սքանչելի հեղեղե անձրև: Կայծերը կիտվում
էյին գետնի վրա ձյան նման:

Կային միամիտ բանվորներ, վոր ճգնում էյին
ջրով հանգցնել բուրգը, մի բան վոր անհնարին
էր: Կրակը ծիծաղում եր ջրի բավականաչափ հո-
սանքի վրա, վոր չբռնարթալով դուրս եր գալիս
ոետինե խողովակներից, ձեռնաշարժ ջրմուղի մի-
ջոցով: Կրակի ահուկ լեզուները, ընդհարվելով
հակառակ տարրի հետ, արձակում էյին դիվական
քրքիչներ: Զուրը, մի վայրկյան շոգի դառնալով,
ավելի ուժ եր տալիս կրակին, քան կովում նրա
հետ:

Փորձված բանվորներն աշխատում էյին նավ-
թամբարներն ապահովել հրեղեն անձրեից: Այրվող
բուրգից փոչ այնքան հեռու կար նավթով լի մի
գետնափոր շտեմարան: Մոտ քառասուն բանվոր
մոռանալով ամեն վտանգ, հավաքվել էյին նրա
հողային կտուրի վրա և թրջված թաղիքներով
ծածկում էյին բաց տեղերը, վորտեղից դուրս եր
գալիս նավթային գազը: Մի թեթև ընդարում
կրակի հետ և նավթամբարը պիտի պայթեր իր
հետ օդը ցնդեցնելով բանվորներին:

42. ԴՍՏԻՍԱԿԻ ՁՈՐԸ

Վլադիկավկազից (Որշոնիկիձե) դուրս գալով,
մի քանի ժամից հետո արդեն դտնվում եմ Դար-
խալի ձորի մեջ: Ողբ մռայլ ե, խոնավ և ցուրտ:
Այլ կողմս ապառաժներ, ձախ կողմս ապառաժներ,
գնում եմ և շարունակ նայում վեր, բարձր, վոր-
տեղից կիսաքանդ կամարների ձևով գլխիվայր
կախվել են ահագին ժայռեր: Նրանք նայում են
ցած և սարսափ ներշնչում ինձ: Յեթե մի կտոր,

Թեկուզ մի չնչին մասը պոկվի իր տեղից՝ ինձ
կառքի հետ միասին փոշու հետ կհավասարեցնի։
Բնությունը մտադիր չի յեղել այստեղ ճանապարհ
բանալու, բայց հանդուգն մարդն ինչե՛ր չի արել։
Ընթանում եմ դեպի առաջ և բարձր։ Մեր
ուղին սկսվում է ժայռերի ստորին փեշերից և
վոյոր-մոլոր պտույտներով բարձրանում դրանց
կրճքի վրայով ու դիմում ձյունապատ գագաթնե-
րի կողմը, վորոնք այս միջոցին ծածկվել են սպի-
տակ և մոխրագույն ամպերով, այն յերկնային
սավանով, վորի միջից յերբեմն-յերբեմն դուրս են
ցայտում հատիկ-հատիկ մշտականաչ յեղենիները
և դարձյալ անհետանում։ Ապառաժներն անընդ-
հատ միմյանց են հաջորդում։ Նրանք բազմաթիվ
և բազմաձև ծալքերով ձգվում են անդնդային
մռայլ ձորի միջով և միախառնվում անթափանց
թանձր կապուտակի հետ, ուր վարագուրված է
գարնան քնքույշ յերկնակամարը։ Ամեն տեղ տի-
րում է խլացուցիչ աղմուկ։ Կատաղի Թերեքը գո-
ռում-գոչումով գլխիվայր է վազում քարքարոտ
հատակի վրայից և ամեն ինչ քարուքանդ անում,
անխնա շարտում է այս ու այն կողմ ժայռերի
միջից պոկած ահագին բեկորները։ Դա նման չե
սովորական արագահոս գետերին, դա կատաղի յե
և իր կատաղությունը հասցրել է գագաթնակետին։
Հագարավոր պտույտներ անելով քարի յե գար-
կում, ամեն ինչ արմատախիլ անում, ջարդում

ու փշրում։ Նա չի ուզում ջրի նմանվել, ամբող-
ջապես փրփուրի յե փոխվել։ Մանր ու խոշոր սի-
րուն առվակներ ամեն մի քայլափոխում ծնունդ
են առնում ժայռերի կրճքի միջից, կարկաչելով,
ուրախ-ուրախ վազում են ներքև և կլանում աղմը,
կալից Թերեքի կողմից։

ՆՅՈՒԹԵՐԻ ՑՄՆԿ

1. Հերոսունին.—Արագի	38
2. Կիսատ տունը.—Արագի	39
3. Բուդյոնին և սպիտակները	40
4. Քսանվեցի յերգը.—Հ. Հալոբյան	41
5. Յերկու մեքենա	43
6. Ինտերնացիոնալ.—Թարգ. Յե. Չարենցի	44
7. Լենինի մահը	45
8. Բանտում.—Մ. Ուլյանովա	48
9. Քրդական լրագիր	49
10. Կոլտնտեսությունն աղատադրեց կնոջը.—Սալին	51
11. Կոլտնտեսային կարգերը բարձրացրին նրան	54
12. Յեկ, զարնան անձրև.—Ալ. Ծառույան	54
13. Քո զործը սովորելն և	55
14. Իմ ընկեր Լիպոն.—Յե. Չարենց	57
15. Չապաև	59
16. Սանիտար շունը	60
17. Անիվի յերգը.—Վ. Գրիգորյան	61
18. Կոխը.—Հովն. Թումանյան	62
19. Տուֆի յերգը	62
20. Դժվար տարի.—Հովն. Թումանյան	63
21. Շարքացանը	64
22. Ժամի չորսին.—Լարին	65
23. Ընկեր Ստալինին.—Ստախանովականների դիմումից	66
24. Խորհ. Հայաստանի 15 տարին.—Յե. Չարենց	68
25. Գիքորը.—Հովն. Թումանյան	69

26. Նեսուլի քարաբաղնիսը.—Հովն. Թումանյան	71
27. Պայթյունը հանքում.—Մելիք—Հայկազյան	73
28. Միությունն ուժ և	75
29. Հեղեղը.—Ըստ Վրթ. Փափազյանի	76
30. Ռուշանի քարափը.—Ն. Չարյան	77
31. Քոչը.—Վ. Միրախյան	78
32. Յերկու ընկեր	79
33. Բարտին և բամբակենին	80
34. Ճախարակ.—Ղ. Աղայան	80
35. Անապատում	81
36. Լեռնային վտակը.—Ըստ Մուրացանի	82
37. Գարունն անտառում	83
38. Լեռնաքսարի բանշենում.—Գ. Սարյան	84
39. Ծննդուկ.—Ա. Տուրգենևի	86
40. Ծիծեռնակին.—Հովն. Թումանյան	87
41. Հրդենը նավթահանքում.—Շիրվանզադե	87
42. Դարձալի ձորը.—Գ. Բալինջադյան	89

Տեխ. խմբագիր՝ Գ. Չեչյան
Շապիկը յեվ նկարները՝ Ստ. Ալքուցյանի
Ձեռագրերը՝ Հալկ. Ավեսիսյանի
Սրբագրեց՝ Հ. Կոքոնյան

4092

Հանձնված է արտադրության 1 սպասուսի 1936 թ.
Ստորագրված է տպագրության 28/VIII 1936 թ.
Թղթի չափը 34/см տիրած 80000.
Հրատարակ 3823: Գրով. լիպոս II—1156, պատկեր 965
Գեոմետրի տպաբան, Յերևան, II Գնունի 4

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0249284

ՀԱՅԿԱՆ ԱՅԲՈՒԲԵՆ

Փակցրու հաստ թղթի կամ բարակ ստվարաթղթի (կարտոն) վրա: Կտրատի՛ր և ստաց-
ված տառերից բառեր կազմի՛ր: Շարժական տառերը պահի՛ր առանձին տուփի մեջ:

Ա	Ա	ա	ա	ա	Բ	բ	բ	Գ	գ	գ	Դ	դ
դ	Ե	ե	ե	ե	Զ	զ	զ	Ը	ը	ը	Թ	թ
թ	Ժ	ժ	ժ	Ի	ի	ի	Լ	լ	լ	Խ	խ	խ
Ծ	ծ	ծ	Կ	կ	կ	Հ	հ	հ	Ձ	ձ	ձ	Ղ
ղ	ղ	Ճ	ճ	ճ	Մ	մ	մ	մ	մ	Յ	յ	յ
Ն	ն	ն	ն	Շ	շ	շ	Ո	ո	ո	Ու	ու	ու
ու	Չ	չ	չ	Պ	պ	պ	Ջ	ջ	Բ	բ	բ	Ս
Ս	ս	ս	ս	Վ	վ	վ	Տ	տ	տ	տ	Ր	ր
ր	Ֆ	ֆ	ֆ	Փ	փ	փ	Բ	բ	բ	Ֆ	ֆ	ֆ

717

8035

ԳԻՆԸ ԿԱԶՄՈՎ՝ 1 Ռ. 5 Լ.

КНИГА ДЛЯ ЧТЕНИЯ
 для школ взрослых,
 по ликвидации
 малограмотности
 Гиз ССР Армении, Ереван, 1936 г.